

IVAN PL. ZAJC U KOLOPLETU HRVATSKE GLAZBENE HISTORIOGRAFIJE: USUSRET MONOGRAFIJI*

SANJA MAJER-BOBETKO

*Odsjek za povijest hrvatske glazbe HAZU
Opatička 18
10000 ZAGREB*

UDC: 930:78 ZAJC, I.

DOI: <http://doi.org/10.21857/m16wjcpjv9>

Izvorni znanstveni rad / Research Paper

Primljeno/Received: 31. 3. 2016.

Prihvaćeno/Accepted: 15. 5. 2016.

Nacrtak

O Ivanu Zajcu (1832-1914), najplodnijem hrvatskom skladatelju, ni 100 godina nakon njegove smrti nema monografije. Uzrok tomu je vjerojatno njegov golemi opus, kojemu valja dodati i sve ostale Zajčeve djelatnosti: dirigentsku, organizacijsku, ravnateljsku, pedagošku. Međutim, premda nema monografije, postoje brojni glazbenohistoriografski tekstovi koji upravo svojom brojnošću korespondiraju sa Zajčevim skladateljskim opusom. Budući da su ponajbolji izvori za iščitavanje mišljenja o skladateljevima djelatnostima i opusu u cjelini glazbenohistoriografske sinteze koje, rekli bismo, predstavljaju autorski »pogled odozgo«, u ovom im se radu posvećuje posebna pozornost. Nakon *Povijesti glazbe* Vjenceslava Novaka (s kraja 19. st., rukopis, objavljeno 1994) i *Kratke povijesti glazbe* Stjepana Hadrovića (1911), koje su napisane još za Zajčeva života, opće povije-

sti glazbe napisali su Josip Andreis, Hubert Pettan, Nenad Turkalj i Stanislav Tuksar, dok su povijesti hrvatske glazbe napisali Božidar Širola, Branimir Ivakić, Hubert Pettan, Josip Andreis, Lovro Županović, Ennio Stipčević, Stanislav Tuksar, te kao kuriozum, istaknuti bugarski muzikolog Ivan Kamburov. Ipak, iz razmatranja nisu izostavljene ni pojedine specijalističke studije, kojima se postupno gradi put do toliko željene i još uvijek neostvarene monografije.

U hrvatskoj glazbenoj historiografiji Zajc je bezrezervno prepoznat kao ključna osoba glazbenog života grada Zagreba i kao najistaknutiji hrvatski skladatelj druge polovine 19. stoljeća, poglavito nakon 1870. kada je iz Beča došao u Zagreb. Međutim, o njegovu skladateljskom opusu, koji zbog svoje opsežnosti zapravo nije u potpunosti sagledan, postoje različiti ali relativ-

* Tekst je nastao na temelju izlaganja na međunarodnom muzikološkom skupu *Ivan Zajc (1832-1914): Glazbene migracije i kulturni transferi u srednjoj Europi i šire u 'dugom' 19. stoljeću*, koji se održao u Zagrebu 16-18. listopada 2014. godine. Ažurirana je engleska inačica: Ivan Zajc in the Whirlpool of Croatian Music Historiography: Towards a Monograph, u: Stanislav Tuksar (ur.): *Ivan Zajc (1832-1914). Glazbene migracije i kulturni transferi u srednjoj Europi i šire u 'dugom' 19. stoljeću*, Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo, 2016, 527-551.

no malobrojni analitički pristupi i interpretacije pa njegova analiza, a potom i revalorizacija ostaje najvećim izazovom budućim istraživačima i autoru/autorima (pre)dužno iščekivane monografije.

Ključne riječi: Ivan Zajc, hrvatska glazbena historiografija

Keywords: Ivan Zajc, Croatian music historiography

I. Preludij

Prije više od 90 godina Božidar Širola je u prvoj tiskom objavljenoj povijesti hrvatske glazbe, *Pregled povijesti hrvatske muzike*, zaključio izlaganje o Zajcu sljedećim tekstom:

»Studije o cjelokupnom radu njegovom nije još nitko napisao. Možda je to i suviše velik posao, pa je dosada mnogo njih – vidjevši to – prezalo pred njim.«¹

I tako je ostalo do danas. Valja doduše istaknuti da je prva biografija Ivana Zajca objavljena godinu dana nakon njegove smrti. Na toj manjoj prigodnoj brošuri nije navedeno ime autora, ali je potpuno sigurna atribucija Božidaru Širolu. On je sam naveo tu bibliografsku jedinicu u nadopuni Goglina rada o njemu,² a usporedba toga teksta i Širolina teksta o Zajcu *Pregled povijesti hrvatske muzike* iz 1922. godine tu atribuciju u potpunosti potvrđuje.³ Potom je 1924. godine Antonija Kassowitz-Cvijić objavila Zajčevu romansiranu biografiju,⁴ a tijekom 1931. i 1932. godine izlazila je u *Sv. Ceciliji* u nastavcima studija *Ivan pl. Zajc* Antuna Gogle,⁵ koja je objavljena i separatno.⁶ Međutim, već je Andreis 1944. u svom prvom članku posvećenom »inventuri« hrvatske muzikologije s pravom ocijenio da

»Zajc još uvijek čeka svoju stručnu monografiju. Obsežna Goglina biografija, puna dragocjenih podataka (ovamo spadaju i Sličice iz Zajčeva života A. Kassowitzke-Cvijičeve), prati potanko majstorov život, dok se prema djelima odnosi više kroničarski.«⁷

¹ Božidar ŠIROLA: *Pregled povijesti hrvatske muzike*, Zagreb: Edition Rirop, 1922, 248.

² Riječ je o Goglinu radu *Božidar Širola. Život i djelo*, Zagreb: Nadbiskupska tiskara, 1939. Primjerak sa Širolinim nadopunama čuva se u Zbirci muzikalija i audiomaterijala u NSK.

³ Usp. [Božidar ŠIROLA]: *Sjeni Zajčevoj. Posvetila »Braća hrvatskoga zmaja«*, Zagreb: Naklada Braće hrvatskoga zmaja, 1915; Božidar ŠIROLA: *Pregled povijesti hrvatske glazbe*, 239-248.

⁴ Usp. Antonija KASSOWITZ-CVIJIĆ: *Sličice o Ivanu pl. Zajcu*, Zagreb: Braća hrvatskog zmaja, 1924.

⁵ Usp. Antun GOGLIA: *Ivan pl. Zajc, Sv. Cecilija*, 25 (1931) 1, 1-5; 2, 41-45; 3, 77-82; 4, 117-121; 5, 157-164; 6, 189-196; 26 (1931) 1, 1-6; 2, 41-46; 3, 81-85; 4, 121-126; 5, 153-158; 6, 185-193.

⁶ Usp. Antun GOGLIA: *Ivan pl. Zajc. O stotoj godišnjici njegova narodjenja*, Zagreb: Tisak Nadbiskupske tiskare, 1932.

⁷ Josip ANDREIS: *Zadatci naše glasbene literature, Hrvatski narod*, 6 (Božić 1944) 1219, III. Nakon toga Andreis je objavio: *Rezultati i zadaci muzičke nauke u Hrvatskoj, Rad JAZU*, 1965, knj. 337, 14; *Muzikologija u Hrvatskoj u razdoblju 1965-1973. Ostvarenja i zadaci, Arti musices*, 5 (1974), 5-38; *Muzikologija u Hrvatskoj u razdoblju 1973-1978, Rad JAZU*, 1980, knj. 385, 133-160. Tragom Andreisovih

Ipak se, unatoč nepostojanju monografije, može reći da svojom brojnošću glazbenohistoriografski korpus radova o Zajcu korespondira s njegovim skladateljskim opusom. Stoga će se i ovaj rad usredotočiti u prvom redu na glazbenohistoriografske sinteze. Razlog je jednostavan. Iz njih se, naime, ponajbolje iščitava temeljno autorovo mišljenje o skladateljivim djelatnostima i opusu u cjelini, rekli bismo njegov »pogled odozgo«. Ipak, iz razmatranja neće biti izostavljene ni pojedine specijalističke studije, kojima se postupno gradi put do toliko željene i još uvijek neostvarene monografije.

Kad je riječ o glazbenohistoriografskoj publicistici, počevši s prvim Šenoininim pohvalama u onodobnom tisku samo pet godina nakon Zajčeva dolaska u Zagreb,⁸ Zajca se uglavnom nastavilo hvaliti, premda mu se znalo i prigovoriti. Prigovori su mu još za života upućivani poglavito s pozicija nacionalnog smjera, predvođenog kasnije Antunom Dobronićem s jedne strane, odnosno s pozicija zagovornika *moderne*, kojima je Zajčeva glazba bila nadiđena i konzervativna s druge strane. Tekstovi su većinom bili prigodna karaktera, uz obljetnice djelovanja, potom nekrolozi, pa uz obljetnice rođenja i smrti itd. Postupno se s općih mjesta autori gdje kad počinju usredotočavati na pojedine aspekte Zajčeva skladateljskog opusa ali i njegovih drugih djelatnosti. U prvom redu se to dakako odnosi na glazbenohistoriografske radnje stručnog i/ili znanstvenog pristupa. Ipak, valja istaknuti i rani pokušaj periodizacije Zajčeva glazbenog stvaralaštva, koji je Josip Canić predstavio upravo u publicističkoj maniri 1907. godine. Ono što ovu razdiobu čini posebno zanimljivom jest Canićeva tvrdnja da se s njom složio i sam Zajc. Slijedeći u izričaju tekovine impresionističke kritike, Canić ovdje navodi šest razdoblja u Zajčevu stvaralaštvu:

- 1) »Do 16. godine nalazi se Zajc u nekom mističnom nimbu, njegovo maštanje vrlo je čudno po sferama. Nemajući nikakog znanja o harmoniji, kontrapunktu, još manje o instrumentaciji, on ipak od nutarnjeg nekakog nagona, raspoloženja, što li, sklada za gusle i glasovir, pjevanje i glasovir ili opet za sam glasovir.« Dotad je skladao oko 20 djela.
- 2) »Stil Zajčevih skladbi tamo do opusa 89. još nema pravi umjetnički karakter, opaža se sporadički borba početnika sa umjetnikom. Za pravo s godinom 1857. počinju njegove skladbe da žive novim životom pravoga umjetnika. Opažate iz svake skladbe, iz svake regbi kajde njegove, kako mu cijela duša upravo žedja za novim formama, stil mu je snažniji, glazbene misli jasnije. U toj mu je epohi zadnji opus 153.«

pregleda krenuo je Stanislav Tuksar (Muzikologija u Hrvatskoj od 1979. do 1989. Postignuća osamdesetih i perspektive za devedesete godine 20. stoljeća, *Zvuk*, (1989) 4, 5-15), ali je time taj niz i zaključen.

⁸ Usp. August ŠENOJA: Dva hrvatska glazbenika: Zajc i Koch, *Vienac*, 7 (1875) 25, 406-409; 26, 423-424; 27, 436-438; 28, 451-452; 30, 487-488; 31, 503-504; 32, 520-521.

- 3) Počinje 1862. odlaskom u Beč. »Francuska glazba sa njemačkom instrumentacijom osvaja Zajčevo srce. U 36. godini skladao je zadnju skladbu te epohe i označio je brojem 239.«
- 4) Počinje kantatom *Istočna zora*, a završava op. 408. »Glazbena invencija izbija u toj dobi sve jače i jače.«
- 5) Do op. 815. »Peta ili bolje zlatna epoha, u kojoj Zajčev genij kulminuje, najsjajnije je njegovo doba, napisano slovima biserja i dragulja.«
- 6) »U šestoj epohi (od god. 1893.) Zajc se natječe sam sa sobom. Skladbe su mu zadoklene posebnim espritom. Neka mistična aureola okružuje ovu epohu.«⁹

Još za Zajčeva života napisana je krajem 19. stoljeća, ali ne i objavljena, prva glazbenohistoriografska sinteza u kojoj se progovara i o Zajcu. Riječ je o općoj povijesti glazbe Vjenceslava Novaka koja je, premda u rukopisnom obliku, služila u nastavi povijesti glazbe još i tijekom razdoblja između dvaju svjetskih ratova.¹⁰ Nakon toga, još uvijek za Zajčeva života, pojavila se 1911. *Kratka povijest glazbe* Stjepana Hadrovića,¹¹ prva tiskom objavljena opća povijest glazbe hrvatskoga autora. On je međutim u svojoj povijesti, koja opseže 141 stranicu, Zajcu posvetio zaista minimalan prostor. Doslovno je napisao samo sljedeće: Zajc

»[...] je vrlo plodan i u narodu vrlo obljubljen glazbenik. Poznata mu je glasovita opera 'Zrinjski', a uz to je složio i mnogo drugih opera.«¹²

Takav minimalistički pristup Zajcu vjerojatno leži u činjenici da je Zajc bio njegov suvremenik, a Hadrović se u svom poglavlju o hrvatskoj glazbi oslanjao, kako je i sam istaknuo, na Kuhačeve *Iliriske glazbenike*.

Potom su autori značajniju pozornost pridavali Zajcu u općim povijestima i povijestima hrvatske glazbe kako slijedi:¹³

Opće povijesti glazbe:

- 1) Josip ANDREIS: *Povijest glazbe* (1942)
- 2) Hubert PETTAN: *Pregled povijesti glazbe* (1942, ²1943-1945)
- 3) Nenad TURKALJ: *Mala historija muzike* (1957, ²1962, ³1963)

⁹ Josip CANIĆ: Maestro Zajc, *Hrvatska smotra*, 1907, knj. II, 331-332.

¹⁰ Kritičko izdanje je priredila Sanja Majer-Bobetko u: *Croatica*, 25 (1994) 40/41, 1-200; također usp. Sanja MAJER-BOBETKO – Zdravko BLAŽEKOVIĆ – Gorana DOLINER: *Hrvatska glazbena historiografija u 19. stoljeću*, Zagreb: HMD, 2009, 118-129. O uporabnoj vrijednosti rukopisa usp. Dubravka FRANKOVIĆ: Još o povijesti 'povijesti glazbe' Vjenceslava Novaka, *Kolo*, 12 (2002) 1, 21.

¹¹ Stjepan HADROVIĆ: *Kratka povijest glazbe*, Zagreb: Vlastita naklada, 1911.

¹² *Ibid.*, 82.

¹³ U ovaj popis nisu uvršteni različiti udžbenici namijenjeni poduci u općeobrazovnim školama.

- 4) Hubert PETTAN: *Repetitorij povijesti glazbe* (1965-66, ²1973)
 - 5) Nenad TURKALJ: *Historija muzike* (1980)¹⁴
- Povijesti hrvatske glazbe:
- 1) Božidar ŠIROLA: *Pregled povijesti hrvatske muzike* (1922)
 - 2) Branimir IVAKIĆ: *Razvoj hrvatske muzike* (1930)
 - 3) Božidar ŠIROLA: *Hrvatska umjetnička glazba s podnaslovom Odabrana poglavlja iz povijesti hrvatske glazbe* (1942)
 - 4) Ivan KAMBUROV: *Хъватска музика. Минало и съвременостъ* (Hrvatska glazba. Prošlost i sadašnjost, 1942)¹⁵
 - 5) Hubert PETTAN: *Pregled povijesti hrvatske glazbe* (1944)
 - 6) Josip ANDREIS: *Razvoj muzičke umjetnosti u Hrvatskoj* (1962)¹⁶
 - 7) Josip ANDREIS: *Povijest glazbe*, knj. 4: *Povijest hrvatske glazbe*, (1974, preti-sak 1989)
 - 8) Josip ANDREIS: *Music in Croatia* (1974, ²1982)
 - 9) Lovro ŽUPANOVIĆ: *Stoljeća hrvatske glazbe* (1980)
 - 10) Lovro ŽUPANOVIĆ: *Centuries of Croatian Music* (1989)
 - 11) Ennio STIPČEVIĆ: *Hrvatska glazba. Povijest hrvatske glazbe do 20. stoljeća* (1997)
 - 12) Stanislav TUKSAR: *Kratka povijest hrvatske glazbe* (2000)¹⁷

¹⁴ Josip ANDREIS: *Povijest glazbe*, Zagreb: Matica hrvatska, 1942; Hubert PETTAN: *Pregled povijesti glazbe*, Zagreb 1942, ²1943-45; Nenad TURKALJ: *Mala historija muzike*, Zagreb: Naprijed, 1957, ²1962, ³1963; Hubert PETTAN: *Repetitorij povijesti glazbe*, 3 sv., Zagreb: Muzička naklada, [1965.-1966.], ²1973 (1. sv.); Nenad TURKALJ: *Historija muzike*, Zagreb: Naprijed, 1980.

¹⁵ Bugarski muzikolog Ivan Kamburov (1883-1955) je svoju knjižicu *Хъватска музика. Минало и съвременостъ* [Hrvatska glazba. Prošlost i sadašnjost], Sofija: T. F. Čipev, 1942, uglavnom temeljio na Širolinu *Pregledu povijesti hrvatske muzike*, što se onda odnosi i na predstavljanje Zajca. O toj povijesti usp. Sanja MAJER-BOBETKO: Knjiga Ivana Kamburova o povijesti hrvatske glazbe, *Arti musices*, 39 (2008) 1, 135-142; IDEM: Ivan Kamburov's Book »Хъватска музика. Минало и съвременостъ«, in: Julijan Kuyumdzhev et. al. (ur.): *International Scientific Conference »Art and Education – Traditions and Contemporaneity«*, Plovdiv, October 23rd – 24th, 2014, Vol. II, Plovdiv: Academy of Music, Dance and Fine Art Plovdiv, 2015, 71-81.

¹⁶ Objavljeno u: Josip ANDREIS – Dragotin CVETKO – Stana ĐURIĆ-KLAJN: *Historijski razvoj muzičke kulture u Jugoslaviji*, Zagreb: Školska knjiga, 1962, 11-277.

¹⁷ Božidar ŠIROLA: *Pregled povijesti hrvatske muzike*, Zagreb: Rirop, 1922; Branimir IVAKIĆ: *Razvoj hrvatske muzike*, Zagreb: Komisionalna naklada Novinarske zadruge u Zagrebu, 1930 (separat iz: *Hrvatska revija*, 3 (1930) 8, 413-420+422-424; 11, 581-588+590-592); Božidar ŠIROLA: *Hrvatska umjetnička glazba: Odabrana poglavlja iz povijesti hrvatske glazbe*, Zagreb: Matica hrvatska, 1942; Hubert PETTAN: *Pregled povijesti hrvatske glazbe*, Zagreb 1944; Josip ANDREIS: *Razvoj muzičke umjetnosti u Hrvatskoj*, u: Josip ANDREIS – Dragotin CVETKO – Stana ĐURIĆ-KLAJN: *Historijski razvoj muzičke kulture u Jugoslaviji*, Zagreb: Školska knjiga, 1962, 11-277; Josip ANDREIS: *Povijest glazbe*, knj. 4: *Povijest hrvatske glazbe*, Zagreb: Liber – Mladost, 1974, preti-sak Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1989; Josip ANDREIS: *Music in Croatia*, Zagreb: Institute of Musicology – Academy of Music, 1974, ²1982; Lovro ŽUPANOVIĆ: *Stoljeća hrvatske glazbe*, Zagreb: Školska knjiga, 1980; Lovro ŽUPANOVIĆ: *Centuries of Croatian Music*, Zagreb: Music Information Center, 1989; Ennio STIPČEVIĆ: *Hrvatska glazba. Povijest hrvatske glazbe do 20. stoljeća*, Zagreb: Školska knjiga, 1997; Stanislav TUKSAR: *Kratka povijest hrvatske glazbe*, Zagreb: Matica hrvatska, 2000.

II. O Ivanu Zajcu i njegovu skladateljskom opusu

Iščitavanjem glazbenohistoriografskih tekstova o Zajčevoj skladateljskoj ostavštini dvije su se teme pokazale dominantnima: 1) pitanje nacionalnog i internacionalnog, 2) pitanje konzervativnog i modernog u tom opusu.

II.1 O Ivanu Zajcu, nacionalnom i internacionalnom

Prvu temeljnu ocjenu Zajčeva stvaralaštva, onu Vjenceslava Novaka, uz različite varijacije, uglavnom je slijedila većina hrvatskih glazbenih historioografa. Ta se ocjena svodi na sljedeće: Nakon 1866, kad je napisao zbor *U boj*, počinje se postupno »oslobađati lakoga bečkoga stila u koji bje zapao radeći bečke operete«. ¹⁸ Svojim je operama »digao hrvatsku operu na vlastite noge i ona postade narodnom potrebom. Bezbroj njegovih samopijeva i zborova nađe silan odjek u narodu, te nema danas naobražena Hrvata, koji ne bi s ponosom poznavao ime Zajčevo.« ¹⁹ Kontroverznom se pokazala Novakova sljedeća tvrdnja da:

»[...] povodeći se ovdje [po dolasku u Zagreb, op. SMB] za savjetima neumornoga muzikologa našega Kuhača, i proučavajući glazbeni duh našega naroda, prisvojio si je Zajc odsele u većem dijelu kompozicija svojih karakterne crte narodnoga pjevanja.« ²⁰

Međutim sam Kuhač je upozoravao da Zajc sporadično uspjeva svoj glazbeni izričaj približiti hrvatskoj, njegovim rječnikom rečeno, pučkoj glazbi. ²¹ Da mu je »izgrađivanje hrvatske melodike iscrpljivanjem posebnih odlika hrvatske pučke muzike mnogo puta [...] veoma uspjelo« ²² mišljenje je i Širole 1922. godine, ali 20 godina kasnije u *Hrvatskoj umjetničkoj glazbi* on toj temi, premda je poglavlje o Zajcu znatno opširnije nego u *Pregledu povijesti hrvatske muzike*, zapravo uopće ne obraća pozornost. Ipak, u većini glazbenohistoriografskih sinteza ovo se pitanje ne zaobilazi i uglavnom se Zajca predstavlja kao skladatelja, čije je skladateljsko usmjerenje internacionalno, kako je u najnovijoj povijesti glazbe zaključio i Tuksar, »a glavni mu je uzor talijanski (točnije verdijevski) *belcanto*«. ²³ S nacionalno ideološkog stajališta, koje je iz prostora glazbene kritike zakoračilo i u prostor glazbene historiografije s ultimativnim zahtjevom da se umjetnička glazba mora zasnivati na folklornoj, Zajčevo se stvaralaštvo zamalo držalo izdajom. Tako primjerice, Branimir Ivakić u vrlo kratkom ulomku svoga povijesnoga pregleda hrvatske glazbe

¹⁸ Vj. NOVAK: [*Povijest glazbe*], u: *Croatica*, 25 (1994) 40/41, 122.

¹⁹ *Ibid.*, 123.

²⁰ *Ibid.*

²¹ Usp. npr. Franjo Ks. KUHAČ: Zajčeve popievke, *Vienac*, 15 (1883) 32, 520.

²² B. ŠIROLA: *Pregled povijesti hrvatske muzike*, 245.

²³ S. TUKSAR: *Kratka povijest hrvatske glazbe*, 91.

svrstava Zajca, kojemu kao uzore navodi ranog Verdija i Suppéa, među eklektike,²⁴ te ističe:

»S našom muzikom, bilo narodnom ili umjetnom, nije ga vezalo ništa. Njegova je ogromna popularnost mnogo doprinijela tome, da su se djela naših nacionalnih kompozitora Lisinskoga, Livadića i Pintarića tako brzo zaboravila.«²⁵

I marksistički orijentiran Pavao Markovac, kritičar (malo)građanske kulture, je zagovornik realizma u okvirima nacionalnog smjera,²⁶ mišljenja je da je Zajc »tipični eklektik«, koji:

»[...] odviše orijentiran prema Italiji, muzički odgojen u posve tuđinskom duhu, ne nalazi puta k pučkoj muzici, usprkos raznih pokušaja; ona mu je manje nego pitoreskni dekorativni elemenat, - neutralno sredstvo, koje pod njegovim rukama gubi svaku iskonsku karakteristiku.«²⁷

Drugi su, poput Andreisa, ne odričući *belcantu* ulogu Zajčeva glavnog inspiracijskog modela, bili na tragu Kuhačeva mišljenja da se Zajc ipak povremeno »znao okoristiti barem izvanjim značajkama hrvatske glazbe, koje je točno opažao i često uspješno primjenjivao u svom skladanju«,²⁸ da je »nekoliko puta nastojao podražavati obilježjima narodne glazbe, pa je i u tom nastojanju imao uspjeha«,²⁹ da se kako navodi Turkalj, premda »zadajen stranim utjecajima«, povremeno »iskreno trudio da nastavi razvojni liniju nacionalnog muzičkog stvaralaštva koja je počela s Lisinskim«,³⁰ odnosno poput Županovića, da je »skladateljskim radom, povremeno obojenim i značajkama našeg narodnog melosa, ... mnogo pridonio intenzivnijem razvoju domaće glazbene produkcije i njezinom zanatskom usavršavanju te se nametnuo i kao središnja stvaralačka osobnost razdoblja.«³¹

Pitanje (ne)prispadnosti Zajca hrvatskom nacionalnom smjeru provlači se poput *leitmotiva* od samih početaka glazbenohistoriografskih tiskovina o Zajcu. I dok Zajc za novije tehnike komponiranja i glazbene stilove nije pokazivao nikakvo za-

²⁴ Ivakić je povijest hrvatske glazbe podijelio na tri razdoblja: razdoblje nacionalizma, razdoblje eklekticizma i razdoblje neonacionalizma.

²⁵ B. IVAKIĆ: *Razvoj hrvatske muzike*, 20.

²⁶ O tome usp. Sanja MAJER-BOBETKO: *Glazbena kritika na hrvatskom jeziku između dvaju svjetskih ratova*, Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo, 1994, 48-63; o realizmu i nacionalnom smjeru: 56-60.

²⁷ Pavao MARKOVAC: Značenje Zajčeva djela i djelovanja, (Neke misli uz 100-godišnjicu Zajčeva rođenja), *Riječ*, 27 (1931) 30, 9. Dugo se držalo da je Zajc rođen 1831. godine. Čak ni sam nije znao točnu godinu svoga rođenja. Tek je H. Pettan, istražujući arhivsku građu Matičnog ureda Ministarstva unutarnjih poslova u Beču, uspio s potpunom sigurnošću utvrditi točnu godinu Zajčeva rođenja. Usp. Hubert PETTAN: *Popis skladbi Ivana Zajca. Prilog građi o Ivanu Zajcu*, Zagreb: JAZU, 1956, 12.

²⁸ J. ANDREIS: *Povijest glazbe*, 1942, 635.

²⁹ J. ANDREIS: *Povijest hrvatske glazbe*, 240.

³⁰ N. TURKALJ: *Historija muzike*, 337.

³¹ L. ŽUPANOVIĆ: *Stoljeća hrvatske glazbe*, 228.

nimanje, to nije slučaj i s folklorom. On je, naime, jasno pokazao da želi stvarati nacionalna djela i zato je gdje kad posegao i za folklorom što je, na njemu svojstven način, priznavao čak i najistaknutiji ideolog nacionalnog smjera Antun Dobronić. Premda »stvaralački rad Zajca u narodno-ideološkom smislu treba da smatramo zastranjenjem«, ipak zaključuje:

»Tendencija, da se u svom kvantitativno ogromnom kompozitorskom radu makar mjesimice i čisto spoljašnjim muzičkim sredstvima približi našem muzičkom izričaju, ma da nije dala pozitivne umjetničke rezultate, može i mora da je simpatična jer svjedoči da je i on u podsvijesti vidio istinski našu muzičku stazu, kojom nas je uputio Lisinski.«³²

Na tom je tragu i Širola, koji je u tekstu posvećenom 100. obljetnici Zajčeva rođenja, zaključio da je Zajc:

»poput visoko kulturnog zapadnjaka, kojega mami čar egzotičnosti. Zato pod Zajčevom majstorskom rukom nestadoše sve primarne neugladjenosti i gipkoj pjevnosti žrtvovane su sve osebine i značajke muzičkog folklor.«³³

Dosad najiscrpniju analitičku studiju na tu temu napisala je Gorana Doliner. Studija je objavljena 1982. godine u *Zborniku radova sa znanstvenog skupa održanog u povodu 150. obljetnice rođenja Ivana Zajca*, koji se u cjelini može držati jednim od najvažnijih koraka do željene monografije.³⁴ Doliner je ustanovila da je Zajc napisao oko 150 skladbi s primjenom folklor.³⁵ Međutim, kako zaključuje, Zajc:

»[...] iz nekoliko razloga nije na tom polju dao većih rezultata. Ti su razlozi: česta površnost pri komponiranju, nedovoljno poznavanje obilježja folklorne glazbe i nedovoljna uživljenost u njih, zasade glazbenog ukusa i stilske opredjeljenja koje je ponio iz vremena školovanja i prvih godina rada, idejna klima vremena u kojoj se nekritički prihvaćaju nastojanja a u kojoj se ona često iscrpljuju u površnim simbolima.«³⁶

Unatoč tomu, konačni njezin zaključak je sljedeći:

»Ako je za rad Lisinskog rečeno i općeprihvaćeno da naturalističkim vanjskim oponašanjem narodnih napjeva, modificiranjem postojećih pjesama, slobodnim

³² Antun DOBRONIĆ: Lisinski i Zajc u historiji naše muzike. Povodom tjedna kulture, *Novosti*, 32 (9. rujna 1938) 247, 8.

³³ Božidar ŠIROLA: Ivan pl. Zajc. O stotoj obljetnici njegova rođenja, *Muzički glasnik*, 4 (1931) 5-6, 121.

³⁴ Usp. Lovro ŽUPANOVIĆ (ur.): *Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u povodu 150. obljetnice rođenja Ivana Zajca (1832-1914)*, Zagreb: JAZU – Muzikološki zavod Muzičke akademije u Zagrebu, 1982.

³⁵ Usp. Gorana DOLINER: Glazbeni folklor u djelima Ivana Zajca, u: *ibid.*, 152.

³⁶ *Ibid.*, 165-166.

stvaranjem u njihovu duhu i harmonizacijama u kojima je iznio problem harmonijske dopune³⁷ - da on *po tome* postaje pravi utemeljitelj nacionalnog glazbenog smjera u povijesti hrvatske glazbe,³⁸ onda i Zajčev rad, koji sadrži istovrsne postupke, procjenjujemo s istih polazišta.«³⁹

Upravo takav pristup folklornom idiomu, što ga je Županović nazvao »diskretnom obojenošću našeg narodnog melosa«,⁴⁰ razvidan je u dijelu Zajčeva opusa, pa i u njegovu neporecivom remek-djelu, nacionalnoj operi *Nikola Šubić Zrinjski*.

II.2 O Ivanu Zajcu, konzervativnom i modernom

Za razliku od prigovora sa stajališta nacionalnog, prigovori koji se odnose na pitanja Zajčeva odnosa prema onodobnoj suvremenoj skladateljskoj tehnici za koju, kako je već rečeno, zaista nije pokazivao zanimanje, manje ili više izravno izrečeni, unisoni su. U okvirima glazbenohistoriografskih sinteza takvo mišljenje javlja se prvi put u Širolu u *Pregledu povijesti hrvatske muzike* 1922. godine. Tada je zaključio:

»Odlike njegovih djela izbijaju jasno iz okvira sadašnjosti, pa su već mnogi potisnuli Zajca sasvim u pozadinu. Jer nastojanja savremene muzike nijesu nastavila kročiti njegovim putom. A ipak se moćnog njegovog duha mogoše tek pomalo osloboditi. [...] Ma da je dugo boravio u Beču, nikako ga nije dohvatilo revolucionarno gibanje u muzičkom svijetu. [...] pa stvara najuspjeliju operu svoju 'Zrinjskoga' u doba, kada je Wagner napisao već polovinu svojega 'Parsivala', a Verdi poklonio svijetu čarobnu svoju 'Aidu'.«⁴¹

S priličnom sigurnošću možemo zaključiti da je takvoj prosudbi pridonio dio onodobne glazbene kritike, koja se suprotstavljala Zajčevu konzervativnom skladateljskom izričaju, podržavajući novu generaciju skladateljske *moderne*, koja je stasala cca 1890. do cca 1920.⁴² Međutim, dvadeset godina kasnije, dakle s nešto veće povijesne distance, Širola više nije tako izravan, pa svoje u pozitivističkoj maniri pisano poglavlje o Zajcu završava mišlju, koja je postala jedno od općih mjesta u hrvatskoj glazbenoj historiografiji kada je riječ o Zajcu:

³⁷ Na ovom mjestu nalazi se bilješka koja upućuje na: Lovro ŽUPANOVIĆ: *Vatroslav Lisinski (1819-1854). Život, djelo, značenje*, Zagreb: JAZU, 1969, str. 404.

³⁸ Na ovom mjestu nalazi se bilješka koja upućuje na: J. ANDREIS: *Povijest hrvatske glazbe*, 206.

³⁹ G. DOLINER: *Glazbeni folklor u djelima Ivana Zajca*, 165.

⁴⁰ L. ŽUPANOVIĆ: *Stoljeća hrvatske glazbe*, 220.

⁴¹ B. ŠIROLA: *Pregled povijesti hrvatske muzike*, 244, 245.

⁴² Kako je poznato, taj stilski nejedinstvenoj, ali u osnovi ipak najčešće kasnoromantički orijentiranoj generaciji, pripadaju Vjekoslav Rosenberg-Ružić, Blagoje Bersa, Franjo Dugan stariji, Josip Hatze i Dora Pejačević.

»Formalnom dotjeranosti svojih djela Zajc je djelovao neposredno i nametnuo cijelom razdoblju hrvatske glazbe svoj moćan duh, pa se to razdoblje može s pravom nazvati 'Zajčevo doba'.«⁴³

I bilo je tako, sve do 1980, kad je Županović predložio da se »Zajčevo doba« nadopuni i Kuhačevim imenom.⁴⁴ Ali, s obzirom na temeljnu ocjenu o Zajčevu konzervativizmu, koja je u svih relevantnih autora uočena (ako se uopće upuštaju u vrednovanje!), a gdjekad nosi i notu žaljenja što je tomu tako, nije se mijenjala.

Ipak, počevši s tim osamdesetim godinama prošlog stoljeća pojedine su studije usmjerile znatniju pozornost na analizu Zajčeve skladateljske tenike i glazbenog izraza, te na temelju njih i pitanju Zajčeva konzervativizma. Tako je Koraljka Kos posvetila osobitu pozornost istraživanju i kritičkoj analizi Zajčeve vokalne lirike, upozorivši na trivijalnosti i manire u njihovoj melodici, klavirskoj dionici, oblikovanju mikroforme i makroforme, akordskim progresijama itd., te zaključila:

»Istrošenost izražajnih sredstava, konzervativnost i tradicionalizam – te je etikete lako staviti na Zajčev opus. No valja istaći relativnost takvih vrijednosnih atributa. U usporedbi sa stilskim kretanjima i izražajnim sredstvima Zajčevih velikih međunarodnih suvremenika, takva je ocjena doista na mjestu. Međutim, u odnosu na zagrebačku sredinu, na postojeću glazbenu tradiciju u Hrvatskoj i na perceptivna iskustva sredine za koju je stvarao Zajc je progovorio u velikoj mjeri aktualnim glazbenim jezikom. I u izboru tematike i u njezinoj obradi. [...] Ranoromantički izražajni vokabular kojim se Zajc služio u njegovoj je sredini bio neistrošen, neiživljen, neiskušan i zato neophodan kao jedna od onih razvojnih faza u povijesti naše glazbene kulture koja se nije mogla olako preskočiti. Zato i naš pristup problemu aktualnosti Zajčeva jezika mora biti relativiran s obzirom na specifičnu tradiciju, perceptivnu razinu i glazbenu svijest sredine za koju je stvarao.«⁴⁵

Kada je riječ o scenskim djelima, ističu se prinosi Zorana Juranića o operi *Amelia* i operetama *Momci na brod* i *Majstorski hitac kod Kostajnice*.⁴⁶ Govoreći primjerice o

⁴³ B. ŠIROLA: *Hrvatska umjetnička glazba*, 147.

⁴⁴ Usp. L. ŽUPANOVIĆ: *Stoljeća hrvatske glazbe*, 246.

⁴⁵ Koraljka KOS: *Obrazac i manira u vokalnoj lirici Ivana Zajca*. Prilog vrednovanju njegove glazbe, u: Lovro Županović (ur.): *Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u povodu 150. obljetnice rođenja Ivana Zajca (1832-1914)*, Zagreb: JAZU – Muzikološki zavod Muzičke akademije u Zagrebu, 1982, 126.

⁴⁶ Usp. Zoran JURANIĆ: *Zajčeva Amelia / Zajc's Opera Amelia*, u: Stanislav Tuksar (ur.): *Rani Zajc: Rijeka – Milano – Rijeka (1832.-1862.)*. *Radovi s međunarodnog muzikološkog skupa održanog u Rijeci, Hrvatska*, 23. i 24. studenog 1996. / *Early Zajc: Rijeka – Milan – Rijeka (1832-1862)*. *Proceedings of International Musicological Symposium held in Rijeka, Croatia, on November 23-24, 1996*, Rijeka: Hrvatsko narodno kazalište Ivana pl. Zajca, 1998, 51-69 / 129-148; IDEM: *O Zajčevim operetama Momci na brod (1863.) i Majstorski hitac kod Kostajnice (1868.)* / *On Zajc's Operettas Mannschaft an Bord (1863) and Der Meisterschuss von Pottenstein (1868)*, u: Vjera Katalinić – Stanislav Tuksar (ur.): *Mladi Zajc: Beč, 1862-1870*. *Zbornik radova s Međunarodnog muzikološkog skupa održanog 2001. u Rijeci / Young Zajc: Vienna, 1862-1870*. *Proceedings of International Musicological Symposium held in 2001 in Rijeka*, Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 2003, 51-54 / 157-160.

Ameliji, Juranić progovara o njezinoj genezi, dvjema verzijama, instrumentaciji, harmonijskom govoru, formalnom planu, te na temelju analize svih navedenih parametara njegova stvaralačkog izričaja također drži vjerojatnim »da je Zajc, suočen s preskromnim mogućnostima i diletantizmom sredine u kojoj se 1870. našao, možda i nesvjesno žrtvovao dio svojih skladateljskih kriterija. U prilog tome govori nam i usporedba 'zagrebačkih' opera (iz prvog perioda, dakle od 1870. do 1889) s instrumentacijom *Amelije*«, koja je praižvedena u Rijeci još 1860. i koja jasno pokazuje da je Rijeka tada očito posjedovala kvalitetniji i brojniji orkestar od zagrebačkog.⁴⁷

Napokon, u konačnoj valorizaciji Zajčeva skladateljskog opusa suvremena muzikologija uzima u obzir još jednu činjenicu, upozoravajući da je Zajc djelovao u doba kada se sve izraženije definiraju granice »ozbiljnog« i »zabavnog« u glazbi, kada se pojedini skladatelji opredjeljuju za zabavni teatar, salonsku, promenadnu glazbu i sl. U povijesti hrvatske glazbe, kako ističe Koraljka Kos 1982. godine u svojoj studiji o Zajčevim solo popijevkama, upravo se u Zajčevoj ličnosti posljednji put »ujedinjuju funkcije skladatelja 'ozbiljne' i 'zabavne' glazbe. Time plemenita zabava dobiva u njegovu stvaralaštvu doista visoku razinu tehničke doradjenosti i duhovitosti. Da ona druga sfera ponešto gubi zbog prisutnosti određene rutine i manirâ koje je Zajc nehotice povremeno prenosio iz zabavne u ozbiljnu sferu – ne treba prešutjeti«,⁴⁸ jer njegovo značenje u povijesti hrvatske glazbe time nije umanjeno.

Valja također istaknuti da su pri procjeni Zajčevih skladateljskih dometa mnogi autori od Širole nadalje često upozoravali na društvenu uvjetovanost te na izravnu i/ili neizravnu narudžbu njegovih djela. Širola je istaknuo da je Zajc nakon svoga dolaska u Zagreb:

»[...] kao kompozitor bio u početku sasvim osamljen. Komponirao je za sve prigode i u svakoj prilici. Prigoda je nalazio dosta, a u prilike se znao savršeno uživiti. Komponirao je za s v o j e pjevače, koje je u dušu znao, komponirao je za s v o j e instrumentaliste poznavajući potpuno sve sposobnosti njihove. Vidi se to jasno na gdje kojoj stranici njegovih partitura, gdje je muzičku frazu, koja je bila zamišljena za jedan instrumentat, na pokusu možda morao zapisati drugomu instrumentu, jer prvi nije bio dorasao njegovim zahtjevima. Zato će se valjati obazrijeti kod rasuđivanja njegovih osobito ranijih radova napose na ovu okolnost. A onda je morao brzo neprestano pisati, ne pazeći na umor, koji ga je zbog svakodnevnoga posla u kazalištu i muzičkoj školi obuzimao. I ta užurbanost, možda je priječila dublje zanimanje, potanko izrađivanje pojedinih radova.«⁴⁹

⁴⁷ Usp. Zoran JURANIĆ: *Zajčeva Amelia / Zajc's Opera Amelia*, 54. O zagrebačkom orkestru v. citat na str. 11-12. Paziti kod prijeloma!

⁴⁸ Koraljka KOS: *Popijevke Ivana Zajca*, u: Ivan ZAJC: *Izabrana djela o 150. obljetnici skladateljeva rođenja*, knj. I: *Vokalne skladbe*, sv. 1: *Popijevke* (prir. Koraljka Kos), Zagreb: JAZU – Muzikološki zavod Muzičke akademije Zagreb, 1982, XIV; usp. i IDEM: *Obrazac i manira u vokalnoj lirici Ivana Zajca*, 122-126.

⁴⁹ B. ŠIROLA: *Pregled povijesti hrvatske muzike*, 239.

III. O Ivanu Zajcu i glazbenoj kulturi

Kako je glazbenohistoriografsko mišljenje o Zajčevu skladateljskom odnosu prema ondašnjim suvremenim glazbenim obrascima unisono u ocjeni njegova konzervativizma, tako je unisono i u ocjeni njegova značenja za razvoj hrvatske glazbene kulture uopće, te zagrebačkog glazbenog života napose. A ta je ocjena bez iznimke visoka, kako u glazbenohistoriografskoj publicistici tako i u glazbenohistoriografskim sintezama. Ukratko, od najranijih do najnovijih glazbenohistoriografskih radnji prepoznata je nemjerljiva Zajčeva uloga u profesionalizaciji svekolikoga glazbenog života Zagreba – opernog, koncertnog, u okviru institucionalnog i privatnog pedagoškog, pa i uredničkog.⁵⁰ U glazbenoj kulturi grada Zagreba do Zajčeva dolska je uglavnom vladao diletantizam. Kako je istaknuo već Širola, Zajc se:

»[...] svojom osobitom prilagodljivošću brzo i sigurno snašao u prilikama, koje je tu našao. Promijenio je svoj životni cilj, uočivši novu metu svojega nastojanja svjesno je koračio napred. A bio je prvi čas gotovo osamljen. Osim ono nekoliko učitelja u muzičkoj školi Glazbenoga Zavoda i koralista u prvostolnoj crkvi i nije bilo ljudi, koji bi težili da dadu izražaja svojih umjetničkih sposobnosti javnim nastupima.«⁵¹

A kakve su to bile prilike najbolje je, po Zajčevu vlastitu kazivanju, opisala Antonija Kassowitz-Cvijić. Često navođen ulomak iz njezine knjižice *Sličice o Ivanu pl. Zajcu*, u kojemu je riječ o orkestru što ga je Zajc zatekao u Zagrebu i s kojim je počeo utemeljenje zagrebačke opere, prenio je i Josip Andreis u svojoj *Povijesti hrvatske glazbe*:

»U orkestru... našao je... čitavi vašarski kaos ponajviše članove cehovske korjenike. Sitničar iz Kapucinske ulice puhao je u frulu, dnevničari s magistrata gudali u gusle i bajs, isluženi veterani udarali na vojničku u timpan, veliki i mali bubanj, žestoko puhali u rogove, a svaki bi se smjestio, kako je za onu večer bilo lagodnije za staračke kosti i kako bi se koji bolje domogao svjetiljke. Glazbeni ritam ulazio bi im u živac u tempu koračnice ili valcera u tri četvrtinke, a kako bi se oni obilato služili burmutom, to bi pauze koji put ispunjavali olakotljivim kihanjem.«⁵²

Naposljetku, čini se da je najsustavniji sumirajući pregled Zajčevih zasluga na ovom području njegova djelovanja dao Lovro Županović:

- »dugogodišnjim rukovođenjem opere doveo je tu ustanovu na visoku umjetničku razinu, odgojivši ujedno i nekoliko velikih pjevačkih reproduktivaca;

⁵⁰ Bio je urednik glazbenog priloga (1877-1878) u prvom hrvatskom glazbenom časopisu *Sv. Cecilija*.

⁵¹ B. ŠIROLA: *Pregled povijesti hrvatske muzike*, 239.

⁵² J. ANDREIS: *Povijest hrvatske glazbe*, 228-229.

- smišljenim promicanjem pozitivnih i tada aktualnih glazbenih strujanja u Evropi uzdigao je Zagreb na grad temeljite glazbene kulture pa time – u dobroj mjeri – pripravio tlo svojim nasljednicima;
- upravljanjem glazbenom školom i radom u njoj tu je ustanovu učinio središnjom glazbenom školom u Hrvatskoj, dakle svojevrsnim konzervatorijem prije nego što je ona formalno uzdignuta na taj glazbeno-odgojni rang.⁵³

Tome je s punim pravom dodao i mišljenje dosad najiscrpnijeg, najupornijeg, najtemeljitijeg »zajcologa« u nas, Huberta Pettana, koje glasi:

»[...] da Zajc nije došao – poslije Beča – u Zagreb, koji bi od njegovih suvremenika, od kojih mnogi ima svoje značenje i vrijednost, odigrao u našem kulturnom, posebno glazbenom životu onakvu ulogu, kakvu je odigrao Zajc, koji bi toliko pridonio razvoju naših glazbenih prilika i cijelom jednom razdoblju dao takav biljeg svoje ličnosti, kako je to učinio Zajc.«⁵⁴

IV. Na mjestu zaključka: ususret monografiji

Prema svemu sudeći buduća će monografija biti amalgam dosadašnjih glazbenohistoriografskih spoznaja i budućih istraživanja samog autora ili u slučaju timskog rada više njih. Dosad su, kako je razvidno iz ovoga izlaganja i iz priložene bibliografije, o Ivanu Zajcu napisani brojni radovi, kako oni publicističkoga⁵⁵ tako i oni znanstvenoga predznaka. Dakako, ovih potonjih je mnogo manje pa ćemo ovdje upozoriti na one najrelevantnije.

Godinu dana nakon *Povijesti glazbe*, Andreis objavljuje članak s naglaskom na Zajčevim zaslugama na području organiziranja zagrebačkoga glazbenog života.⁵⁶ Nakon II. svjetskog rata Zajčevo djelovanje postaje predmetom većega muzikološkog zanimanja, u prvom redu u Huberta Pettana. Njegov je kapitalni rad već spo-

⁵³ L. ŽUPANOVIĆ: *Stoljeća hrvatske glazbe*, 228. Također IDEM: Značenje Ivana Zajca u hrvatskoj glazbenoj kulturi njegova vremena i danas te mjesto u evropskoj glazbi, u: Lovro Županović (ur.): *Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u povodu 150. obljetnice rođenja Ivana Zajca (1832-1914)*, 297.

⁵⁴ H. PETTAN: *Popis skladbi Ivana Zajca. Prilog gradi o Ivanu Zajcu*, 28. L. ŽUPANOVIĆ citirao u: Značenje Ivana Zajca u hrvatskoj glazbenoj kulturi njegova vremena i danas te mjesto u evropskoj glazbi, 297.

⁵⁵ Prema *Bibliografiji rasprava i članaka JLZ-a*, sv. 13 i 14: *Muzika*, Zagreb 1986, samo u razdoblju do 1945. objavljeno je 612 članaka na temu Zajca. 184 se odnose na općenite članke o Zajcu, a 428 na djela i njihove izvedbe, ponajviše na *Nikolu Šubić Zrinjskog* (146), potom na Bana Legeta (18) i Mislava (11). Usp. Rozina PALIĆ-JELAVIĆ: Hubert Pettan (1912-1989) i Ivan pl. Zajc (1832-1914). Doprinis Huberta Pettana hrvatskoj glazbenoj historiografiji s obzirom na autorove radove o Ivanu pl. Zajcu. U povodu 100. obljetnice Pettanova rođenja i ususret 100. obljetnici smrti Ivana Zajca, *Arti musices*, 44 (2013) 2, 283, bilj. 22.

⁵⁶ Josip ANDREIS: Ivan pl. Zajc. Organizator glazbenog života u Hrvatskoj, u: Ivo Horvat (ur.): *Znanje i radost. Enciklopedijski zbornik*, Zagreb: Naklada Hrvatskoga izdavačkog bibliografskog zavoda, 1943, sv. II, 151-154.

minjani *Popis skladbi Ivana Zajca*, koji sadrži i temeljit uvodni tekst o Zajčevu životu, radu i značenju. Pettan je naveo 1202 opusa. Međutim, Zajc je često revidirao ranije napisane skladbe, koje su upisivane pod novim brojem, pa je zasad najtočnije reći da je napisao oko 800 do 1000 djela. Stoga bi valjalo revidirati i taj popis. Čini se da je upravo Pettanov rad na sređivanju Zajčeve ostavštine⁵⁷ potakao i njegovo daljnje zanimanje za Zajčevo djelovanje, naročito na području opere.⁵⁸ Brojnost i važnost Pettanova rada je tolika da je i sam postao predmetom teatrološke i muzikološke interpretacije. U prvom je slučaju Dalibor Paulik upozorio na značenje Pettanovih muzikoloških istraživanja Zajčeva stvaralaštva za teatrološka istraživanja glazbenog kazališta,⁵⁹ a u drugom je slučaju Rozina Palić-Jelavić temeljito, iscrpno i akribično predstavila cjelokupno Pettanovo glazbenohistoriografsko djelovanje na temu Zajca, koje se, prema njezinim riječima, može držati njegovim životnim djelom, zaključujući pritom:

»Kao temeljit biograf, dokumentarist i obrađivač građe Pettan je načinio ne samo primaran, već i opsegom respektabilan rad; premda lišen analitičkoga vrednovanja i znanstvene interpretacije, takav je rad rezultirao nezaobilaznim i polazišnim vrelom, koje je, u godinama koje su slijedile, i samo postalo temeljnim ishodištem za daljnja sporadična nastojanja muzikologa i glazbenih pisaca u osvjetljavanju tema o Zajčevu životu i djelu.«⁶⁰

Prvi put su se ta nastojanja pokušala usustaviti 1982. godine u povodu 150. obljetnice rođenja Ivana Zajca iniciranjem izdavačkog projekta HAZU *Izabrana djela Ivana Zajca*, s jedne strane, i održavanjem znanstvenog skupa u Zagrebu, te objavljivanjem zbornika s tog skupa, s druge strane. Uz već citirane tekstove Koraljke Kos o Zajčevoj vokalnoj lirici, Gorane Doliner o folkloru i Lovre Županovića o Zajčevu značenju u hrvatskoj i europskoj glazbenoj kulturi, u tom je zborniku Ivan Zajc promotren u okviru glazbenog Beča oko 1870. godine⁶¹ a premijere njegovih onodobnih glazbeno-scenskih djela u ogledalu bečke glazbene

⁵⁷ Usp. Hubert PETTAN: Zajčeva ostavština u obiteljskoj zbirci u Lovranu, *Ljetopis JAZU za godinu 1953.*, knj. 60, Zagreb 1955, 408-411.

⁵⁸ Uz brojne članke i studije spomenimo ovdje monografsko izdanje *Hrvatska opera: Ivan Zajc, II. (Opere iz doba ravnateljstva, 1870-1889)*, Zagreb: Muzički informativni centar Koncertne direkcije Zagreb, 1983. Popis i komentare cjelokupnog Pettanova stvaralaštva o Zajcu v. u: Rozina PALIĆ-JELAVIĆ: Hubert Pettan (1912-1989) i Ivan pl. Zajc (1832-1914)...., 279-298.

⁵⁹ Dalibor PAULIK: Hubert Pettan – muzikološka istraživanja stvaralaštva Ivana Zajca kao vrelo za nova teatrološka istraživanja u području glazbenog kazališta, u: Branko Hećimović (ur.): *Krležini dani u Osijeku 2010. Naši i strani povjesničari hrvatske drame i kazališta, teatrolozi i kritičari*, Zagreb – Osijek: Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe – Odsjek za povijest hrvatskog kazališta – HNK u Osijeku – Filozofski fakultet Osijek, 2011, 166-178.

⁶⁰ R. PALIĆ-JELAVIĆ: Hubert Pettan (1912-1989) i Ivan pl. Zajc (1832-1914), 279.

⁶¹ Rudolf FLOTZINGER: Ivan Zajc und das musikalische Wien um 1870, u: L. Županović (ur.): *Zbornik radova za znanstvenog skupa održanog u povodu 150. obljetnice rođenja Ivana Zajca (1832-1914)*, 7-27.

kritike,⁶² predstavljene su njegove djelatnosti u zagrebačkoj operi⁶³ i u HGZ-u,⁶⁴ djela za violončelo,⁶⁵ izdanja njegovih djela,⁶⁶ te odnos s Kuhačem⁶⁷ i njihova korespondencija.⁶⁸ Sljedeći korak u intenziviranju istraživanja Zajčeva života i djelovanja učinjen je 1990-ih, kad su inicirana sustavna istraživanja Zajca, što je rezultiralo dvama međunarodnim simpozijima u Rijeci i odgovarajućim zbornicima radova.⁶⁹ Osim već u tim zbornicima objavljenih i ovdje navedenih Juranićevih radova o operi *Amelia* i operetama *Momci na brod* (1863) i *Majstorski hitac kod Kostajnice* (1868) u prvom se zborniku raspravlja o Zajčevu životopisu i školovanju u Rijeci⁷⁰ i Milanu,⁷¹ potom o njegovu skladateljskom djelovanju u Milanu⁷² i u sljedećem razdoblju (1855-1862).⁷³ Ostala tri teksta u tom zborniku pridonose razumijevanju Zajčeva kulturološkog okružja.⁷⁴ Drugi zbornik⁷⁵ otvoren je člankom o skladbama

⁶² Stanislav TUKSAR: Premijere Zajčevih glazbeno-scenskih djela u Beču u ogledalu kritike, u: *Ibid.*, 79-113.

⁶³ Hubert PETTAN: Ivan Zajc – utemeljitelj i prvi ravnatelj zagrebačke opere, u: *Ibid.*, 41-51.

⁶⁴ Zdravko BLAŽEKOVIĆ: Djelatnost Ivana Zajca u okvirima Hrvatskog zemaljskog glazbenog zavoda, u: *Ibid.*, 55-77.

⁶⁵ Milan NAGY: Djela Ivana Zajca za violončelo, u: *Ibid.*, 139-145.

⁶⁶ Sanja MAJER-BOBETKO: Ivan Zajc u onovremenim i kasnijim izdanjima, u: *Ibid.*, 187-217.

⁶⁷ Dubravka FRANKOVIĆ: Prema poznavanju odnosa Zajc – Kuhač. Ličnosti i zbivanja njihova vremena, u: *Ibid.*, 219-258.

⁶⁸ Marija JANAČEK-BULJAN: Korespondencija Zajc – Kuhač, u: *Ibid.*, 259-278.

⁶⁹ Stanislav Tuksar (ur.): *Rani Zajc: Rijeka – Milano – Rijeka (1832.-1862.). Radovi s međunarodnog muzikološkog skupa održanog u Rijeci, Hrvatska, 23. i 24. studenog 1996. / Early Zajc: Rijeka – Milan – Rijeka (1832-1862). Proceedings of International Musicological Symposium held in Rijeka, Croatia, on November 23-24, 1996*, Rijeka: Hrvatsko narodno kazalište Ivana pl. Zajca, 1998; Vjera Katalinić – Stanislav Tuksar (ur.): *Mladi Zajc: Beč, 1862-1870. Zbornik radova s Međunarodnog muzikološkog skupa održanog 2001. u Rijeci / Young Zajc: Vienna, 1862-1870. Proceedings of International Musicological Symposium held in 2001 in Rijeka*, Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 2003.

⁷⁰ Lovorka RUCK: Životopis i školovanje Ivana Zajca u Rijeci u razdoblju od 1832. do 1850. godine / Ivan Zajc's Life and Schooling in Rijeka from 1832 until 1850, u: S. Tuksar (ur.): *Rani Zajc / Early Zajc*, 15-23 / 93-102.

⁷¹ Noemi PREMUDA: Pet godina (1850.-1855.) Ivana Zajca na Konzervatoriju u Milanu / I cinque anni (1850-1855) di Giovanni Zaytz all'I.R. Conservatorio di Musica di Milano, u: *Ibid.*, 25-32 / 103-110.

⁷² Umberto SCARPETTA: Skladateljsko djelovanje Ivana Zajca u Milanu: *La Tirolese / L' attività compositiva di Zajc a Milano: La Tirolese*, u: *Ibid.*, 33-42 / 111-120.

⁷³ Nataša LEVERIĆ: Zajčeva skladateljska produkcija od 1855. do 1862. / Zajc's Composing Output from 1855 until 1862, u: *Ibid.*, 43-49 / 121-128.

⁷⁴ Nedjeljko FABRIO: Rijeka u kojoj je živio Zajc / Rijeka as It was when Ivan Zajc Lived there, u: *Ibid.*, 9-14 / 85-91; Mirna MARIĆ: Izvoditeljska djelatnost u riječkoj stolnici / Music Performances in the Rijeka Cathedral, u: *Ibid.*, 71-74 / 149-152; Stanislav TUKSAR: Europska glazba u razdoblju između 1840. i 1862. godine / European Music in the Period between 1840 and 1862, u: *Ibid.*, 75-82 / 153-161.

⁷⁵ Uz tekstove koji se bave izravno Zajcem objavljeni su: Andrea HARRANDT: Neki skladatelji opereta, suvremenici Ivana Zajca u Beču / Einige Operettenkomponisten – Zeitgenossen von Ivan Zajc in Wien, u: Vjera Katalinić – Stanislav Tuksar (ur.): *Mladi Zajc / Young Zajc*, 55-65 / 161-171; William A. EVERETT: Bečka opereta 1860-ih: svijet Offenbacha, Suppéa, Straussa i Zajca, i njezino naslijeđe / Viennese Operetta in the 1860s: The World of Offenbach, Suppé, Strauss and Zajc, and its Legacy, u: *Ibid.*, 67-71 / 173-177; Lovorka RUCK: Glazbeno kazalište u Rijeci 1860.-1870. / Musical Theatre in Rijeka 1860-1870, u: *Ibid.*, 73-84 / 179-191; Harry WHITE: »Ja sam pravi primjer modernoga muzikologa«: Sa-

Ivana Zajca sačuvanim u Beču u odnosu na njegov bečki opus,⁷⁶ slijedi drugi dio teksta o premijerama Zajčevih glazbenoscenskih djela u Beču u ogledalu kritike,⁷⁷ te radovi o izvedbama Zajčevih bečkih opereta u Hrvatskoj u razdoblju 1865-1918.⁷⁸ Projekt nažalost nije nastavljen. S druge strane, sporadičnih istraživanja i članaka, rasprava i studija, bilo je i ranije i kasnije. Tako je u više navrata o Zajčevim solo popijevkama pisala Koraljka Kos,⁷⁹ o zborovima i komornoj glazbi Lovro Županović,⁸⁰ o operama, poglavito o *Nikoli Šubiću Zrinjskom* Vjera Katalinić,⁸¹ koja je 2012. napisala i uvodnu studiju u napokon objavljenoj partituri *Zrinjskoga*,⁸² i

vojske opere i britanska kulturna povijest / »I Am the Very Model of Modern Musicologist«: The Savoy Operas and British Cultural History, u: *Ibid.*, 85-93 / 193-201.

⁷⁶ Vjera KATALINIĆ: Skladbe Ivana Zajca sačuvane u Beču, u odnosu na njegov bečki opus / Ivan Zajc's Compositions Preserved in Vienna in Relationship to His Vienna Opus, u: *Ibid.*, 11-23 / 113-127.

⁷⁷ Stanislav TUKSAR: Premijere Zajčevih glazbenoscenskih djela u Beču u ogledalu kritike – II. dio / First Performances of Zajc's Stage Works in Vienna as Reflected in Criticism – Part II, u: *Ibid.*, 25-39 / 129-145. »Svrha ovog teksta je da se pruži detaljni uvid u jednu seriju napisa o Zajčevim glazbenoscenskim djelima izvedenim u Beču u razdoblju koje se razmatra, a koje nije uzeto u obzir prilikom obradbe i predstavljanja prve skupine napisa 1982. godine« (*Ibid.*, 25).

⁷⁸ Nada BEZIC: Izvedbe Zajčevih bečkih opereta u Hrvatskoj u razdoblju 1865.-1918. / Performances of Zajc's Viennese Operettas in Croatia in the Period 1865-1918, u: *Ibid.*, 41-49 / 147-156.

⁷⁹ Koraljka KOS: Mjesto solo-pjesme u stvaralaštvu Ivana Zajca, *Arti musices*, 3 (1972), 85-97; IDEM: Obrasci i manira u vokalnoj lirici Ivana Zajca. Prilog vrednovanju njegove glazbe; IDEM: Popijevke Ivana Zajca.

⁸⁰ Lovro ŽUPANOVIĆ: Komorne skladbe Ivana Zajca, u: Ivan ZAJC: *Izabrana djela o 150. obljetnici skladateljeva rođenja*, knj. 2: *Instrumentalne skladbe*, sv. 2: *Komorne skladbe* (priredio Lovro Županović), Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Razred za glazbenu umjetnost i muzikologiju, Zagreb 1986, IX-XVIII; IDEM: Zborovi Ivana Zajca, u: Ivan ZAJC: *Izabrana djela o 150. obljetnici skladateljeva rođenja*, knj. 1: *Vokalne skladbe*, sv. 2: *Zborovi* (priredio Lovro Županović), JAZU, Razred za muzičku umjetnost – Muzikološki zavod Muzičke akademije, Zagreb 1983, IX-XXXI.

⁸¹ Vjera KATALINIĆ: Još jedan *Zrinski* prema Theodoru Körneru, *Arti musices*, 31 (2000) 1-2, 217-224; IDEM: Staging History: The 1566 Siege of Siget and 19th Century Opera, *Journal of Croatian Studies*, 42 (2001), 43-52; IDEM: Četiri *Zrinska*, u: Branko Hećimović (ur.): *Krležini dani u Osijeku 2000. Hrvatska dramska književnost i kazalište – Inventura milenija*, prvi dio, Zagreb – Osijek: Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU, Odsjek za povijest hrvatskog kazališta – Hrvatsko narodno kazalište u Osijeku – Pedagoški fakultet, Osijek, 2001, 118-124; IDEM: Nikola Zrinyi (1508-66) as a National Hero in 19th-Century Opera between Vienna, Berlin, Budapest and Zagreb, *Musica e storia*, 12 (dicembre 2004) 3, 611-630. *Zrinjski* je bio predmetom i diplomskih radova na Muzičkoj akademiji u Zagrebu: Tatjana PANKRATOV: *Ivan Zajc i njegova opera Nikola Šubić Zrinjski*, strojopis, Muzička akademija Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1969, sign. D252; Ines DOBROVIĆ: *Ivan Zajc: »Nikola Šubić Zrinjski«*, strojopis, Muzička akademija Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1977, sign. D-576; Marijan MILIĆ: *Zajčeve uvertire*, strojopis, Muzička akademija Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1982, sign. D-883. Napokon, *Zrinjski* je postao temom diplomskog rada na Université de Provence. Pod naslovom *Opéra et sentiment national en Croatie: Nikola Šubić Zrinjski d'Ivan Zajc (1876)* napisala ga je 1994. Sylvie JERKUNICA.

⁸² Vjera KATALINIĆ: Ivan Zajc i opera *Nikola Šubić Zrinjski* / Ivan Zajc and the Opera *Nikola Šubić Zrinjski*, u: Ivan ZAJC: *Nikola Šubić Zrinjski – glazbena tragedija u tri čina* (partitura), Zagreb: MIC, 2012, V-X/XV-XX. O sudbini same partiture i u nju unesenim raznim intervencijama, te recepciji usp. Mladen TARBUK: Riječ glavnog urednika. *Zrinjski* u starom novom ruhu / Chief Editor's preface. *Zrinjski* in new old garb, u: *Ibid.*, XI-XIV/XXI-XXIII.

Lovro Županović,⁸³ te o glasovirskoj glazbi Jurica Murai.⁸⁴ Najnoviji je iscrpan prilog proučavanju Zajčevih opera s akribijskim muzikološkim analizama operâ *Mislav*, *Ban Leget* i *Nikola Šubić Zrinjski* doktorska disertacija Rozine Palić-Jelavić.⁸⁵ Napokon, 1990-e su također označile početak zanimanja pojedinih inozemnih muzikologa za Zajčev opus i/ili njegovu prisutnost u njihovim sredinama. Tako je *Zrinjski* postao predmetom zanimanja i analize Amerikanca Williama Everetta,⁸⁶ Ruskinje Elene Isaakovne Gordine⁸⁷ i Srbijanke s austrijskom adresom Tatjane Marković,⁸⁸ a Bugarka Stefanka Georgieva je napisala iscrpnu studiju o Zajčevoj prisutnosti i prinosima bugarskoj glazbenoj kulturi.⁸⁹

U hrvatskoj glazbenoj historiografiji Zajc je bezrezervno prepoznat kao ključna osoba glazbenog života grada Zagreba i kao najistaknutiji hrvatski skladatelj druge polovine 19. stoljeća, poglavito nakon 1870, kada je iz Beča došao u Zagreb. Međutim, o njegovu skladateljsku opusu, koji zbog svoje opsežnosti zapravo nije u potpunosti sagledan, postoje različiti ali relativno malobrojni analitički pristupi i interpretacije, pa njegova analiza, a potom i revalorizacija ostaje najvećim izazovom budućim istraživačima i autoru/autorima (pre)dugo iščekivane monografije. Kako se pokazalo, ovaj je simpozij učinio znatan korak u tom smjeru.

⁸³ Lovro ŽUPANOVIĆ: *Nikola Šubić-Zrinjski* Ivana pl. Zajca, u: Ivan ZAJC: *Izabrana djela o 150. obljetnici skladateljeva rođenja*, knj. 4: *Glazbeno-scenska djela*, sv. 1: *Nikola Šubić Zrinjski: glasovirski izvadak Nikole Fallera* (priredio Lovro Županović), Zagreb: HAZU, 1993, IX-XVII.

⁸⁴ Jurica MURAI: *Djela za glasovir Ivana Zajca*, u: Ivan ZAJC: *Izabrana djela o 150. obljetnici skladateljeva rođenja*, knj. 2: *Instrumentalne skladbe*, sv. 1: *Djela za glasovir* (priredio Jurica Murai), Zagreb: JAZU, 1987, IX-XIX.

⁸⁵ Rozina PALIĆ-JELAVIĆ: *Počeci stvaranja hrvatskoga nacionalnoga opernoga repertoara. Hrvatska nacionalna povijesna operna trilogija* (*Mislav*, *Ban Leget*, *Nikola Šubić Zrinjski*) *Ivana pl. Zajca*, doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji, Zagreb 2016.

⁸⁶ William A. EVERETT: *Aspects of Musical-Dramatic Form in Zajc's Nikola Šubić Zrinjski (1876)*, u: Stanislav Tuksar (ur.): *Zagreb 1094-1994 : Zagreb i hrvatske zemlje kao most između srednjoeuropskih i mediteranskih glazbenih kultura / Zagreb and Croatian lands as a bridge between Central-European and Mediterranean musical cultures*, *Radovi s međunarodnog muzikološkog skupa održanog u Zagrebu*, *Hrvatska*, 28. 09. – 1. 10. 1994., Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo, 1998, 277-290.

⁸⁷ Elena Isaakovna GORDINA: *Horvatskij kompozitor Ivan Zajc i ego opera Nikola Šubić Zrin'skij*, u: IDEM: *Muzykal'naja kul'tura Serbii, Horvatii, Slovenii. Očerki*, Moskva: Muzyka, 2008, 259-273.

⁸⁸ Tatjana MARKOVIĆ: *Memorizing Battle Musically. The Siege of Szigetvár (1566) as an Identity Signifier* http://lithes.uni-graz.at/lithes/beitraege14_10/markovic_tatjana_battle_musically_szigetvar.pdf.

⁸⁹ Stefanka GEORGIEVA: *The Croatian Composer Ivan Zajc in the History of Bulgarian Musical Culture*, *Arti musices*, 39 (2008) 1, 35-66.

V. Postludij

Uz Zajčevu, ove se 2014. godine obilježava i obljetnica smrti književnika Antuna Gustava Matoša. Obojica su, svaki na svoj način, bitno obilježili razdoblje svoga djelovanja, te obojica – iz današnje perspektive može se reći simbolički – preminuli na početku Prvog svjetskog rata odnosno kako ga se uobičajilo zvati, Velikog rata.⁹⁰ Stoga završetak ovoga rada prepuštam, premda nije riječ o historiografskom prikazu, modernistu Matošu koji je konzervativnog Zajca godinu dana prije njihove smrti opisao ovako:

»Da, ali on ostade usuprot svemu, usuprot spletkama, bedastoj kritici, gluposti u svim oblicima i na svim položajima, usuprot hrvatskom jalu ovdje, među nama, žaleći bez sumnje više nas no mi njega, velikog čovjeka među sitnim, tričavim ljudima.«⁹¹

BIBLIOGRAFIJA (izbor)

- ANDREIS, Josip: *Povijest glazbe*, Zagreb: Matica hrvatska, 1942.
- ANDREIS, Josip: Ivan pl. Zajc. Organizator glazbenog života u Hrvatskoj, u: Ivo Horvat (ur.): *Znanje i radost. Enciklopedijski zbornik*, Zagreb: Naklada Hrvatskoga izdavačkog bibliografskog zavoda, 1943, sv. II, 151-154.
- ANDREIS, Josip: Zadatci naše glazbene literature, *Hrvatski narod*, 6 (Božić 1944) 1219, III.
- ANDREIS, Josip: Razvoj muzičke umjetnosti u Hrvatskoj, u: ANDREIS, Josip – CVETKO, Dragotin – ĐURIC-KLAJN, Stana: *Historijski razvoj muzičke kulture u Jugoslaviji*, Zagreb: Školska knjiga, 1962, 11-277.
- ANDREIS, Josip: *Povijest glazbe*, knj. 4: *Povijest hrvatske glazbe*, Zagreb: Liber – Mladost, 1974, pretpisak, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1989.
- ANDREIS, Josip: *Music in Croatia*, Zagreb: Institute of Musicology – Academy of Music, 1974, ²1982.
- BEZIĆ, Nada: Izvedbe Zajčevih bečkih opereta u Hrvatskoj u razdoblju 1865.-1918. / Performances of Zajc's Viennese Operettas in Croatia in the Period 1865-1918, u: Vjera Katalinić – Stanislav Tuksar (ur.): *Mladi Zajc: Beč, 1862-1870. Zbornik radova s Međunarodnog muzikološkog skupa održanog 2001. u Rijeci / Young Zajc: Vienna, 1862-1870. Proceedings of International Musicological Symposium held in 2001 in Rijeka*, Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 2003, 41-49 / 147-156.
- BLAŽEKOVIĆ, Zdravko: Djelatnost Ivana Zajca u okvirima Hrvatskog zemaljskog glazbenog zavoda, u: Lovro Županović (ur.): *Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u*

⁹⁰ Simbolički kraj razdoblja podupire i preminuće Franje Markovića iste godine. Njegovom smrću završava razdoblje u povijesti hrvatske filozofije, koje je Marković obilježio prvim povijesnim pregledom estetike na hrvatskom jeziku i utemeljenjem hrvatske filozofijske terminologije. Usto je bio povezan i sa Zajčevim stvaralaštvom kao autor teksta za legendarni Zajčev zbor *U boj!* i libreta za operu *Mislav*.

⁹¹ Antun Gustav MATOŠ: Obična kronika, *Obzor*, 54 (20. 7. 1913) 196, 1-2. Citirano prema: Ennio STIPČEVIĆ: *Hrvatska glazba*, 189.

- povodu 150. obljetnice rođenja Ivana Zajca (1832-1914)*, Zagreb: JAZU – Muzikološki zavod Muzičke akademije u Zagrebu, 1982, 55-77.
- CANIĆ, Josip: *Maestro Zajc, Hrvatska smotra*, 1907, knj. II, 329-334.
- DOBRONIĆ, Antun: Lisinski i Zajc u historiji naše muzike. Povodom tjedna kulture, *Novosti*, 32 (9. rujna 1938) 247, 8-9.
- DOBROVIĆ, Ines: *Ivan Zajc: »Nikola Šubić Zrinjski«*, strojopis, Muzička akademija Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1977, Diplomski rad, sign. D-576.
- DOLINER, Gorana: Glazbeni folklor u djelima Ivana Zajca, u: Lovro Županović (ur.): *Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u povodu 150. obljetnice rođenja Ivana Zajca (1832-1914)*, Zagreb: JAZU – Muzikološki zavod Muzičke akademije u Zagrebu, 1982, 147-172.
- EVERETT, William A.: Aspects of Musical-Dramatic Form in Zajc's *Nikola Šubić Zrinjski* (1876), u: Stanislav Tuksar (ur.): *Zagreb 1094-1994 : Zagreb i hrvatske zemlje kao most između srednjoeuropskih i mediteranskih glazbenih kultura / Zagreb and Croatian lands as a bridge between Central-european and Mediterranean musical cultures, Radovi s međunarodnog muzikološkog skupa održanog u Zagrebu, Hrvatska, 28. 09. – 1. 10. 1994.*, Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo, 1998, 277-290.
- EVERETT, William A.: Bečka opereta 1860-ih: svijet Offenbacha, Suppéa, Straussa i Zajca, i njezino naslijeđe / Viennese Operetta in the 1860s: The World of Offenbach, Suppé, Strauss and Zajc, and its Legacy, u: Vjera Katalinić – Stanislav Tuksar (ur.): *Mladi Zajc: Beč, 1862-1870. Zbornik radova s Međunarodnog muzikološkog skupa održanog 2001. u Rijeci / Young Zajc: Vienna, 1862-1870. Proceedings of International Musicological Symposium held in 2001 in Rijeka*, Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 2003, 67-71 / 173-177.
- FABRIO, Nedjeljko: Rijeka u kojoj je živio Zajc / Rijeka as It Was when Ivan Zajc Lived there, u: Stanislav Tuksar (ur.): *Rani Zajc: Rijeka – Milano – Rijeka (1832.-1862.)*. *Radovi s međunarodnog muzikološkog skupa održanog u Rijeci, Hrvatska, 23. i 24. studenog 1996. / Early Zajc: Rijeka – Milan – Rijeka (1832-1862). Proceedings of International Musicological Symposium held in Rijeka, Croatia, on November 23-24, 1996*, Rijeka: Hrvatsko narodno kazalište Ivana pl. Zajca, 1998, 9-14 / 85-91.
- FLOTZINGER Rudolf: Ivan Zajc und das musikalische Wien um 1870, u: Lovro Županović (ur.): *Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u povodu 150. obljetnice rođenja Ivana Zajca (1832-1914)*, Zagreb: JAZU – Muzikološki zavod Muzičke akademije u Zagrebu, 1982, 7-27.
- FRANKOVIĆ, Dubravka: Prema poznavanju odnosa Zajc – Kuhač. Ličnosti i zbivanja njihova vremena, u: Lovro Županović (ur.): *Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u povodu 150. obljetnice rođenja Ivana Zajca (1832-1914)*, Zagreb: JAZU – Muzikološki zavod Muzičke akademije u Zagrebu, 1982, 219-258.
- FRANKOVIĆ, Dubravka: Još o povijesti 'povjesti glazbe' Vjenceslava Novaka, *Kolo*, 12 (2002) 1, 21.
- GEORGIEVA, Stefanka: The Croatian Composer Ivan Zajc in the History of Bulgarian Musical Culture, *Arti musices*, 39 (2008) 1, 35-66.
- GOGLIA, Antun: *Ivan pl. Zajc. O stotoj godišnjici njegova narodjenja*, Tisak Nadbiskupske tiskare, Zagreb 1932 (separat iz: *Sv. Cecilija*, 25 (1931) 1, 1-5; 2, 41-45; 3, 77-82; 4, 126-131; 5, 165-171; 6, 205-211; 26 (1932) 1, 1-7; 2, 37-43; 3, 77-83; 4, 117-123; 5, 149-155; 6, 181-185).

- GOGLIA, Antun: *Božidar Širola. Život i djelo*, Zagreb: Nadbiskupska tiskara, 1939.
- GORDINA, Elena Isaakovna: Horvatskij kompozitor Ivan Zajc i ego opera *Nikola Šubić Zrin'skij*, u: IDEM: *Muzikal'naja kul'tura Serbii, Horvatii, Slovenii. Očerki*, Moskva: Muzyka, 2008, 259-273.
- HADROVIĆ, Stjepan: *Kratka povjest glazbe*, Zagreb: Vlastita naklada, 1911.
- HARRANDT, Andrea: Neki skladatelji opereta, suvremenici Ivana Zajca u Beču / Einige Operettenkomponisten – Zeitgenossen von Ivan Zajc in Wien, u: Vjera Katalinić – Stanislav Tuksar (ur.): *Mladi Zajc: Beč, 1862-1870. Zbornik radova s Međunarodnog muzikološkog skupa održanog 2001. u Rijeci / Young Zajc: Vienna, 1862-1870. Proceedings of International Musicological Symposium held in 2001 in Rijeka*, Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 2003, 55-65 / 161-171.
- IVAKIĆ, Branimir: *Razvoj hrvatske muzike*, Zagreb: Komisionalna naklada Novinarske zadruge u Zagrebu, 1930 (separat iz: *Hrvatska revija*, 3 (1930) 8, 413-420+422-424; 11, 581-588+590-592).
- JERKUNICA, Sylvie: *Opéra et sentiment national en Croatie: Nikola Šubić Zrinjski d'Ivan Zajc (1876)*, strojopis, Université de Provence, Aix en Provence, 1994, Diplomski rad.
- JANAČEK-BULJAN, Marija: Korespondencija Zajc – Kuhač, u: Lovro Županović (ur.): *Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u povodu 150. obljetnice rođenja Ivana Zajca (1832-1914)*, Zagreb, 10.-11. prosinca 1982., Zagreb: JAZU – Razred za muzičku umjetnost – Muzikološki zavod Muzičke akademije u Zagrebu, 1982, 259-278.
- JURANIĆ, Zoran: *Zajčeva Amelia / Zajc's Opera Amelia*, u: Stanislav Tuksar (ur.): *Rani Zajc: Rijeka – Milano – Rijeka (1832.-1862.). Radovi s međunarodnog muzikološkog skupa održanog u Rijeci, Hrvatska, 23. i 24. studenog 1996. / Early Zajc: Rijeka – Milan – Rijeka (1832-1862). Proceedings of International Musicological Symposium held in Rijeka, Croatia, on November 23-24, 1996*, Rijeka: Hrvatsko narodno kazalište Ivana pl. Zajca, 1998, 51-69 / 129-148.
- JURANIĆ, Zoran: O Zajčevim operetama *Momci na brod (1863.)* i *Majstorski hitac kod Kostajnice (1868.)*, u: Vjera Katalinić – Stanislav Tuksar (ur.): *Mladi Zajc: Beč, 1862-1870. Zbornik radova s Međunarodnog muzikološkog skupa održanog 2001. u Rijeci / Young Zajc: Vienna, 1862-1870. Proceedings of International Musicological Symposium held in 2001 in Rijeka*, Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 2003, 51-54 / 157-160.
- KAMBUROV, Ivan: *Хъватска музика. Минало и съвременостъ* [Hrvatska glazba. Prošlost i sadašnjost], Sofija: T. F. Čipev, 1942.
- KASSOWITZ-CVIJIĆ, Antonija: *Sličice o Ivanu pl. Zajcu*, Zagreb: Braća hrvatskog zmaja, 1924.
- KATALINIĆ, Vjera: Još jedan *Zrinski* prema Theodoru Körneru, *Arti musices*, 31 (2000) 1-2, 217-224.
- KATALINIĆ, Vjera: Staging History: The 1566 Siege of Siget and 19th Century Opera, *Journal of Croatian Studies*, 42 (2001), 43-52.
- KATALINIĆ, Vjera: Četiri Zrinska, u: Branko Hećimović (ur.): *Krležini dani u Osijeku 2000. Hrvatska dramska književnost i kazalište – Inventura milenija, prvi dio*, Zagreb – Osijek: Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU, Odsjek za povijest hrvatskog kazališta – Hrvatsko narodno kazalište u Osijeku – Pedagoški fakultet Osijek, 2001, 118-124.
- KATALINIĆ, Vjera – TUKSAR, Stanislav (ur.): *Mladi Zajc: Beč, 1862-1870. Zbornik radova s Međunarodnog muzikološkog skupa održanog 2001. u Rijeci / Young Zajc: Vienna, 1862-1870.*

- Proceedings of International Musicological Symposium held in 2001 in Rijeka*, Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 2003.
- KATALINIĆ, Vjera: Skladbe Ivana Zajca sačuvane u Beču, u odnosu na njegov bečki opus / Ivan Zajc's Compositions Preserved in Vienna in Relationship to His Vienna Opus, u: Vjera Katalinić – Stanislav Tuksar (ur.): *Mladi Zajc: Beč, 1862-1870. Zbornik radova s Međunarodnog muzikološkog skupa održanog 2001. u Rijeci / Young Zajc: Vienna, 1862-1870. Proceedings of International Musicological Symposium held in 2001 in Rijeka*, Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 2003, 11-23 / 113-127.
- KATALINIĆ, Vjera: Nikola Zrinyi (1508-66) as a National Hero in 19th-Century Opera between Vienna, Berlin, Budapest and Zagreb, *Musica e storia*, 12 (dicembre 2004) 3, 611-630.
- KATALINIĆ, Vjera: Ivan Zajc i opera *Nikola Šubić Zrinjski* / Ivan Zajc and the Opera *Nikola Šubić Zrinjski*, u: Ivan ZAJC: *Nikola Šubić Zrinjski – glazbena tragedija u tri čina* (partitura), Zagreb: MIC, 2012, V-X/XV-XX.
- KOS, Koraljka: Mjesto solo-pjesme u stvaralaštvu Ivana Zajca, *Arti musices*, 3 (1972), 85-97.
- KOS, Koraljka: Obrazac i manira u vokalnoj lirici Ivana Zajca. Prilog vrednovanju njegove glazbe, u: Lovro Županović (ur.): *Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u povodu 150. obljetnice rođenja Ivana Zajca (1832-1914)*, Zagreb, 10.-11. prosinca 1982., Zagreb: JAZU – Razred za muzičku umjetnost – Muzikološki zavod Muzičke akademije u Zagrebu, 1982, 115-138.
- KOS, Koraljka: Popijevke Ivana Zajca, u: Ivan ZAJC: *Izabrana djela o 150. obljetnici skladateljeva rođenja*, knj. I: *Vokalne skladbe*, sv. 1: *Popijevke* (prir. Koraljka Kos), Zagreb: JAZU – Muzikološki zavod Muzičke akademije Zagreb, 1982, IX-LVIII.
- KUHAČ, Franjo Ks.: Zajčeve popievke, *Vienac*, 15 (1883) 31, 502-506; 32, 520-523; 33, 536-537; 34, 551-555.
- LEVERIĆ, Nataša: Zajčeva skladateljska produkcija od 1855. do 1862. / Zajc's Composing Output from 1855 until 1862, u: Stanislav Tuksar (ur.): *Rani Zajc: Rijeka – Milano – Rijeka (1832.-1862.). Radovi s međunarodnog muzikološkog skupa održanog u Rijeci, Hrvatska*, 23. i 24. studenog 1996. / *Early Zajc: Rijeka – Milan – Rijeka (1832-1862). Proceedings of International Musicological Symposium held in Rijeka, Croatia, on November 23-24, 1996*, Rijeka: Hrvatsko narodno kazalište Ivana pl. Zajca, 1998, 43-49 / 121-128.
- MAJER-BOBETKO, Sanja: Ivan Zajc u onovremenim i kasnijim izdanjima, u: Lovro Županović (ur.): *Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u povodu 150. obljetnice rođenja Ivana Zajca (1832-1914)*, Zagreb, 10.-11. prosinca 1982., Zagreb: JAZU – Razred za muzičku umjetnost – Muzikološki zavod Muzičke akademije u Zagrebu, 1982, 187-217.
- MAJER-BOBETKO, Sanja: *Glazbena kritika na hrvatskom jeziku između dvaju svjetskih ratova*, Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo, 1994.
- MAJER-BOBETKO, Sanja: Knjiga Ivana Kamburova o povijesti hrvatske glazbe, *Arti musices*, 39 (2008) 1, 135-142.
- MAJER-BOBETKO, Sanja – BLAŽEKOVIĆ, Zdravko – DOLINER, Gorana: *Hrvatska glazbena historiografija u 19. stoljeću*, Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo, 2009.
- MAJER-BOBETKO, Sanja: Ivan Kamburov's Book «Хъватска музика. Минало и съвременост», in: Juliyan Kuyumdzhiiev et. al. (ur.): *International Scientific Conference »Art and Education – Traditions and Contemporaneity«*, Plovdiv, October 23rd – 24th, 2014, Vol. II, Plovdiv: Academy of Music, Dance and Fine Art Plovdiv, 2015, 71-81.

- MARIĆ, Mirna: Izvoditeljska djelatnost u riječkoj stolnici / Music Performances in the Rijeka Cathedral, u: Stanislav Tuksar (ur.): *Rani Zajc: Rijeka – Milano – Rijeka (1832.-1862.). Radovi s međunarodnog muzikološkog skupa održanog u Rijeci, Hrvatska, 23. i 24. studenog 1996. / Early Zajc: Rijeka – Milano – Rijeka (1832.-1862). Proceedings of International Musicological Symposim held in Rijeka, Croatia, on November 23-24, 1996*, Rijeka: Hrvatsko narodno kazalište Ivana pl. Zajca, 1998, 71-74 / 149-152.
- MARKOVAC, Pavao: Značenje Zajčeva djela i djelovanja, (Neke misli uz 100-godišnjicu Zajčeva rođenja), *Riječ*, 27 (1931) 30, 8-10.
- MARKOVIĆ, Tatjana: Memorizing Battle Musically. The Siege of Szigetvár (1566) as an Identity Signifier, http://lithes.uni-graz.at/lithes/beitraege14_10/markovic_tatjana_battle_musically_szigetvar.pdf. Pristup: 5. 5. 2016.
- MATOŠ, Antun Gustav: Obična kronika, *Obzor*, 54 (20. 7. 1913) 196, 1-2.
- MILIĆ, Marijan: *Zajčeve uvertire*, strojopis, Muzička akademija Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1982, Diplomski rad, sign. D-883.
- MURAI, Jurica: Djela za glasovir Ivana Zajca, u: Ivan ZAJC: *Izabrana djela o 150. obljetnici skladateljeva rođenja*, knj. 2: *Instrumentalne skladbe*, sv. 1: *Djela za glasovir* (prir. Jurica Murai), Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1987, IX-XIX.
- NAGY, Milan: Djela Ivana Zajca za violončelo, u: Lovro Županović (ur.): *Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u povodu 150. obljetnice rođenja Ivana Zajca (1832-1914)*, Zagreb, 10.-11. prosinca 1982., Zagreb: JAZU – Razred za muzičku umjetnost – Muzikološki zavod Muzičke akademije u Zagrebu, 1982, 139-145.
- NOVAK, Vjenceslav: [*Povijest glazbe*], *Croatica*, 25 (1994) 40/41, 14-200. Kritičko izdanje prir. Sanja MAJER-BOBETKO.
- PALIĆ-JELAVIĆ, Rozina: Hubert Pettan (1912-1989) i Ivan pl. Zajc (1832-1914). Doprinos Huberta Pettana hrvatskoj glazbenoj historiografiji s obzirom na autorove radove o Ivanu pl. Zajcu. U povodu 100. obljetnice Pettanova rođenja i ususret 100. obljetnici smrti Ivana Zajca, *Arti musices*, 44 (2013) 2, 279-298.
- PALIĆ-JELAVIĆ, Rozina: *Početi stvaranja hrvatskoga nacionalnoga opernoga repertoara. Hrvatska nacionalna povijesna operna trilogija* (Mislav, Ban Leget, Nikola Šubić Zrinjski) *Ivana pl. Zajca*, doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji, Zagreb 2017.
- PANKRATOV, Tatjana: *Ivan Zajc i njegova opera Nikola Šubić Zrinjski*, strojopis, Muzička akademija Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1969, Diplomski rad, sign. D252.
- PAULIK, Dalibor: Hubert Pettan – muzikološka istraživanja stvaralaštva Ivana Zajca kao vrelo za nova teatrološka istraživanja u području glazbenog kazališta, u: Branko Hećimović (ur.): *Krležini dani u Osijeku 2010. Naši i strani povjesničari hrvatske drame i kazališta, teatrolozi i kritičari*, Zagreb – Osijek: Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe – Odsjek za povijest hrvatskog kazališta – HNK u Osijeku – Filozofski fakultet Osijek, 2011, 166-178.
- PETTAN, Hubert: *Pregled povijesti glazbe*, Zagreb, 1942, ²1943-45.
- PETTAN, Hubert: *Pregled povijesti hrvatske glazbe*, Zagreb, 1944.
- PETTAN, Hubert: Zajčeva ostavština u obiteljskoj zbirci u Lovranu, *Ljetopis JAZU za godinu 1953.*, knj. 60, Zagreb, 1955, 408-411.
- PETTAN, Hubert: *Popis skladbi Ivana Zajca. Prilog građi o Ivanu Zajcu*, Zagreb: JAZU, 1956.
- PETTAN, Hubert: *Repetitorij povijesti glazbe*, 3 sv., Zagreb: Muzička naklada, [1965.-1966.], ²1973 (1. sv.).

- PETTAN, Hubert: Ivan Zajc – utemeljitelj i prvi ravnatelj zagrebačke opere, u: Lovro Županović (ur.): *Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u povodu 150. obljetnice rođenja Ivana Zajca (1832-1914)*, Zagreb: JAZU – Muzikološki zavod Muzičke akademije u Zagrebu, 1982, 41-51.
- PETTAN, Hubert: *Hrvatska opera: Ivan Zajc, II. (Opere iz doba ravnateljstva, 1870-1889)*, Zagreb: Muzički informativni centar Koncertne direkcije Zagreb, 1983.
- PREMUDA, Noemi: Pet godina (1850.-1855.) Ivana Zajca na Konzervatoriju u Milanu / I cinque anni (1850-1855) di Giovanni Zaytz all'I.R. Conservatorio di Musica di Milano, u: Stanislav Tuksar (ur.): *Rani Zajc: Rijeka – Milano – Rijeka (1832.-1862.)*. *Radovi s međunarodnog muzikološkog skupa održanog u Rijeci, Hrvatska, 23. i 24. studenog 1996. / Early Zajc: Rijeka – Milan – Rijeka (1832-1862). Proceedings of International Musicological Symposium held in Rijeka, Croatia, on November 23-24, 1996*, Rijeka: Hrvatsko narodno kazalište Ivana pl. Zajca, 1998, 25-32 / 103-110.
- RUCK, Lovorka: Životopis i školovanje Ivana Zajca u Rijeci u razdoblju od 1832. do 1850 godine godine / Ivan Zajc's Life and Schooling in Rijeka from 1832 until 1850, u: Stanislav Tuksar (ur.): *Rani Zajc: Rijeka – Milano – Rijeka (1832.-1862.)*. *Radovi s međunarodnog muzikološkog skupa održanog u Rijeci, Hrvatska, 23. i 24. studenog 1996. / Early Zajc: Rijeka – Milan – Rijeka (1832-1862). Proceedings of International Musicological Symposium held in Rijeka, Croatia, on November 23-24, 1996*, Rijeka: Hrvatsko narodno kazalište Ivana pl. Zajca, 1998, 15-23 / 93-102.
- RUCK, Lovorka: Glazbeno kazalište u Rijeci 1860.-1870. / Musical Theatre in Rijeka 1860-1870, u: Vjera Katalinić – Stanislav Tuksar (ur.): *Mladi Zajc: Beč, 1862-1870. Zbornik radova s Međunarodnog muzikološkog skupa održanog 2001. u Rijeci / Young Zajc: Vienna, 1862-1870. Proceedings of International Musicological Symposium held in 2001 in Rijeka*, Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 2003, 73-84 / 179-191.
- SCARPETTA, Umberto: Skladateljsko djelovanje Ivana Zajca u Milanu: *La Tirolese / L'attività compositiva di Zajc a Milano: La Tirolese*, u: Stanislav Tuksar (ur.): *Rani Zajc: Rijeka – Milano – Rijeka (1832.-1862.)*. *Radovi s međunarodnog muzikološkog skupa održanog u Rijeci, Hrvatska, 23. i 24. studenog 1996. / Early Zajc: Rijeka – Milan – Rijeka (1832-1862). Proceedings of International Musicological Symposium held in Rijeka, Croatia, on November 23-24, 1996*, Rijeka: Hrvatsko narodno kazalište Ivana pl. Zajca, 1998, 33-42 / 111-120.
- STIPČEVIĆ, Ennio: *Hrvatska glazba. Povijest hrvatske glazbe do 20. stoljeća*, Zagreb: Školska knjiga, 1997.
- ŠENOVA, August: Dva hrvatska glazbenika: Zajc i Koch, *Vienac*, 7 (1875) 25, 406-409; 26, 423-424; 27, 436-438; 28, 451-452; 30, 487-488; 31, 503-504; 32, 520-521.
- [ŠIROLA, Božidar]: *Sjeni Zajčevoj. Posvetila »Braća hrvatskoga zmaja«*, Zagreb: Naklada Braće hrvatskoga zmaja, 1915.
- ŠIROLA, Božidar: *Pregled povijesti hrvatske muzike*, Zagreb: Edition Rirop, 1922.
- ŠIROLA, Božidar: Ivan pl. Zajc. O stotoj obljetnici njegova rođenja, *Muzički glasnik*, 4 (1931) 5-6, 113-123.
- ŠIROLA, Božidar: *Hrvatska umjetnička glazba: Odabrana poglavlja iz povijesti hrvatske glazbe*, Zagreb: Matica hrvatska, 1942.
- TARBUK, Mladen: Riječ glavnog urednika. *Zrinjski u starom novom ruhu / Chief Editor's preface. Zrinjski in new old garb*, u: Ivan ZAJC: *Nikola Šubić Zrinjski – glazbena tragedija u tri čina (partitura)*, Zagreb: MIC, 2012, XI-XIV/XXI-XXIII.

- TUKSAR, Stanislav: Premijere Zajčevih glazbeno-scenskih djela u Beču u ogledalu kritike, u: Lovro Županović (ur.): *Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u povodu 150. obljetnice rođenja Ivana Zajca (1832-1914)*, Zagreb: JAZU – Muzikološki zavod Muzičke akademije u Zagrebu, 1982, 79-113.
- TUKSAR, Stanislav (ur.): *Rani Zajc: Rijeka – Milano – Rijeka (1832.-1862.). Radovi s međunarodnog muzikološkog skupa održanog u Rijeci, Hrvatska, 23. i 24. studenog 1996. / Early Zajc: Rijeka – Milan – Rijeka (1832-1862). Proceedings of International Musicological Symposium held in Rijeka, Croatia, on November 23-24, 1996*, Rijeka: Hrvatsko narodno kazalište Ivana pl. Zajca, 1998.
- TUKSAR, Stanislav: Europska glazba u razdoblju između 1840. i 1862. godine / European Music in the Period between 1840 and 1862, u: Stanislav Tuksar (ur.): *Rani Zajc: Rijeka – Milano – Rijeka (1832.-1862.). Radovi s međunarodnog muzikološkog skupa održanog u Rijeci, Hrvatska, 23. i 24. studenog 1996. / Early Zajc: Rijeka – Milan – Rijeka (1832-1862). Proceedings of International Musicological Symposium held in Rijeka, Croatia, on November 23-24, 1996*, Rijeka: Hrvatsko narodno kazalište Ivana pl. Zajca, 1998, 75-82 / 153-161.
- TUKSAR, Stanislav: *Kratka povijest hrvatske glazbe*, Zagreb: Matica hrvatska, 2000.
- TUKSAR, Stanislav: Premijere Zajčevih glazbenoscenskih djela u Beču u ogledalu kritike – II. dio / First Performances of Zajc's Stage Works in Vienna as Reflected in Criticism – Part II, u: Vjera Katalinić – Stanislav Tuksar (ur.): *Mladi Zajc: Beč, 1862-1870. Zbornik radova s Međunarodnog muzikološkog skupa održanog 2001. u Rijeci / Young Zajc: Vienna, 1862-1870. Proceedings of International Musicological Symposium held in 2001 in Rijeka*, Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 2003, 25-39 / 129-145.
- TURKALJ, Nenad: *Mala historija muzike*, Zagreb: Naprijed, 1957, ²1962, ³1963.
- TURKALJ, Nenad: *Historija muzike*, Zagreb: Naprijed, 1980.
- WHITE, Harry: »Ja sam pravi primjer modernoga muzikologa«: Savojske opere i britanska kulturna povijest / »I Am the Very Model of Modern Musicologist«: The Savoy Operas and British Cultural History, u: Vjera Katalinić – Stanislav Tuksar (ur.): *Mladi Zajc: Beč, 1862-1870. Zbornik radova s Međunarodnog muzikološkog skupa održanog 2001. u Rijeci / Young Zajc: Vienna, 1862-1870. Proceedings of International Musicological Symposium held in 2001 in Rijeka*, Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 2003, 85-93 / 193-201.
- ŽUPANOVIĆ, Lovro: *Stoljeća hrvatske glazbe*, Zagreb: Školska knjiga, 1980.
- ŽUPANOVIĆ, Lovro (ur.): *Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u povodu 150. obljetnice rođenja Ivana Zajca (1832-1914)*, Zagreb: JAZU – Muzikološki zavod Muzičke akademije u Zagrebu, 1982.
- ŽUPANOVIĆ, Lovro: Značenje Ivana Zajca u hrvatskoj glazbenoj kulturi njegova vremena i danas te mjesto u evropskoj glazbi, u: Lovro Županović (ur.): *Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u povodu 150. obljetnice rođenja Ivana Zajca (1832-1914)*, Zagreb: JAZU – Muzikološki zavod Muzičke akademije u Zagrebu, 1982, 279-307.
- ŽUPANOVIĆ, Lovro: Zborovi Ivana Zajca, u: Ivan ZAJC: *Izabrana djela o 150. obljetnici skladateljeva rođenja*, knj. 1: *Vokalne skladbe*, sv. 2: *Zborovi* (priredio Lovro Županović), Zagreb: JAZU, Razred za muzičku umjetnost : Muzikološki zavod Muzičke akademije, 1983, IX-XXXI.
- ŽUPANOVIĆ, Lovro: Komorne skladbe Ivana Zajca, u: Ivan ZAJC: *Izabrana djela o 150. obljetnici skladateljeva rođenja*, knj. 2: *Instrumentalne skladbe*, sv. 2: *Komorne skladbe* (priredio Lovro Županović), Zagreb: JAZU, Razred za glazbenu umjetnost i muzikologiju, 1986, IX-XVIII.

ŽUPANOVIĆ, Lovro: *Centuries of Croatian Music*, Zagreb: Music Information Center, 1989.
ŽUPANOVIĆ, Lovro: *Nikola Šubić Zrinjski Ivana pl. Zajca, u: Ivan ZAJC: Izabrana djela o 150. obljetnici skladateljeva rođenja*, knj. 4: *Glazbeno-scenska djela*, sv. 1: *Nikola Šubić Zrinjski: glasovirski izvadak Nikole Fallera* (priredio Lovro Županović), Zagreb: HAZU, 1993, IX-XVII.

Summary

IVAN ZAJC IN THE WHIRLPOOL OF CROATIAN MUSIC HISTORIOGRAPHY: TOWARDS A MONOGRAPH

Even one hundred years since his death there is no monograph on the most prolific Croatian composer Ivan Zajc (1832-1914). The reason for this probably lies in his huge opus, to which all of Zajc's other activities should be added: conducting, organizing, managing, and teaching. However, there exist numerous music-historiographical texts which correspond in their number to Zajc's compositional output. This is why this paper is primarily focused on music-historiographical syntheses as they are the best sources for understanding the authors' fundamental opinion on the composer's activities and compositional opus as a whole. We might say that these texts constitute the »view from above« on Zajc. After Vjenceslav Novak's (1859-1905) *Povijest glazbe* [History of Music, manuscript from the end of the 19th century, published in 1994] and Stjepan Hadrović's (1863-1934) *Kratka povijest glazbe* [A Short History of Music, 1911], which were both written in Zajc's lifetime, general music histories were written by Josip Andreis (1909-1982), Hubert Pettan (1912-1989), Nenad Turkalj (1923-2007) and Stanislav Tuksar (1945), while histories of Croatian music were written by Božidar Širola (1889-1956), Branimir Ivakić (1906-1943), Hubert Pettan, Josip Andreis, Lovro Županović (1925-2004), Ennio Stipčević (1959), Stanislav Tuksar, and as a curiosity, by the prominent Bulgarian musicologist Ivan Kamburov (1883-1955). Nevertheless, particular specialized studies which gradually build a path to the desired and still unachieved monograph are not omitted from the paper.

In Croatian music historiography Zajc is undoubtedly recognized as the key figure of the musical life of the city of Zagreb and as the most prominent Croatian composer of the second half of the 19th century, especially after 1870, when he came from Vienna to Zagreb. However, there are relatively few analytical approaches and interpretations of his compositional oeuvre, which, due to its extensiveness, has not been fully studied. Therefore, its re-evaluation and its analysis remain the biggest challenge for future researchers and the author / authors of the (too) long-awaited monograph.